

Μακεδονικά

Τόμ. 1

Εισαγωγή εις την ιστορίαν της Θεσσαλονίκης

Ι. Κ. Βογιατζίδου

doi: [10.12681/makedonika.9156](https://doi.org/10.12681/makedonika.9156)

Copyright © 2016, Ι. Κ. Βογιατζίδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βογιατζίδου Ι. Κ. (2017). Εισαγωγή εις την ιστορίαν της Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 1, 388–416.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9156>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Διὰ τὴν κατανοήσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς εἶνε ἀνάγκη νὰνατρεξώμεν εἰς αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς ἰδρύσεώς της, κατὰ τὸ τέλος τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος, περὶ τὸ ἔτος 316 π. Χ. καὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν, ὅσον πρέπει, τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔγινεν ἡ ἰδρυσις τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, ἐξ ὧν ἐξηρητήθη ὡς ἐκ σπέρματος ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις αὐτῆς.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον ὑπῆρξεν ὁ σημαντικώτερος θαλάσσιος λιμὴν τῆς Μακεδονίας. Κειμένη εἰς τὸν ἐσώτατον μυχὸν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ¹⁾, ὅστις μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Χαλκιδικῆς χερσονήσου βαθέως εἰσχωρεῖ πρὸς ΒΔ καὶ ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν ἔξοδον τῆς Μακεδονίας εἰς τὰς θαλάσσας, κατέχει προνομιοῦχον γεωγραφικὴν θέσιν. Οὐδὲν ἕτερον σημεῖον τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου εἶνε εὐθετώτερον τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς σύνδεσιν τῆς ἐνδοχώρας μετὰ τῆς θαλάσσης. ²⁾ Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἡ πύλη δι' ἧς εἰσερχόμεθα ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους εἰς τὴν μέσην Εὐρώπην· διὰ τοῦτο εἶνε σήμερον ἀφετηρία τῶν ὀδικῶν, σιδηροδρομικῶν καὶ ἀεροπορικῶν συγκοινωνιῶν μετὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης. Τὸ ἀπὸ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου προβαῖνον ὄρος πρὸς ΒΔ, ὁ Κισσὸς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλούμενον, νῦν δὲ Χορτιάτης, ἀνυψούμενον μέχρι 1200 μέτρων, δασωδέστατον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ πλήρες ἀγρίων ζώων, δι' ἑνὸς προβούνου του φθάνει μέχρι τῆς παραλίας τοῦ ἐσωτάτου μυχοῦ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τῆς παραλίας γραφικώτατα ἀνέρχεται μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ προβούνου τούτου, ὅπου τὴν στεφανώνει ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς. Ποῖα τὰ αἷτια τῆς ἰδρύσεως, διὰ συνοικισμοῦ, τῆς νέας πόλεως Θεσσαλονίκης;

1. Θερμαῖος κόλπος ἢ Θερμαϊκὸς καλεῖται ὁ κόλπος οὗτος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων· πρέπει ὁμως νὰ νοητῆται ἀποτελούμενος ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀκρωτηρίου Μεγάλου Καραμπουρνοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πρὸς νότον αὐτοῦ, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, Γεωγραφικῶν Βιβλ. Ζ' ἀπόσπ. 25. Ἴδὲ τῆ. TAFEL, De Thessalonica ejusque agro, Berolini, 1839, σ. 211 ἔ.

2. EUGEN OBERHUMMER ἐν Pauly-Wissowa RE. Zweite Reihe 11, 143 (1936).

Ἡ γραπτὴ παράδοσις, τρεῖς περίπου αἰῶνας μετὰ τὴν ἴδρουσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος διευτυπώθη¹⁾, δὲν ἀναφέρει τὰ αἷτια τῆς συνοικίσεως τῆς νέας πόλεως. Ἀπλῶς ἱστορεῖ, ὅτι ὁ ἀπὸ τοῦ ἔτους 305/4 βασιλεὺς γενόμενος τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος «ἐπωνόμασε τὴν πόλιν (Θεσσαλονίκη) ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς Θεσσαλονίκης, Φιλίππου δὲ τοῦ Ἀμύντου θυγατρὸς, καθελὼν τὰ ἐν τῇ Κρουσίδι πολίσματα καὶ τὰ ἐν τῷ Θερμαίῳ κόλῳ περὶ ἕξ καὶ εἴκοσι καὶ συνοικίσας εἰς ἕν. Ἡ δὲ (Θεσσαλονίκη) μητρόπολις τῆς νῦν Μακεδονίας ἐστί. Τῶν δὲ συνοικισθεισῶν ἦν Ἀπολλωνία καὶ Χαλάστρα καὶ Θέρμα καὶ Γαρησκὸς καὶ Αἴνεια καὶ Κισσός.» Ταῦτα βεβαίως οὐδὲν ἄλλο σημαίνουν ἢ τὴν βούλησιν τοῦ Κασσάνδρου νὰ διατάξῃ τὸν συνοικισμὸν τῆς νέας πόλεως, ἕξ εἴκοσιν ἕξ περίπου πολισμάτων, καὶ μεσογείων καὶ παραλίων, κατεσπαρμένων ἐντὸς τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ τῆς Κρουσίδος, ἥτοι τῆς δυτικῆς Χαλκιδικῆς²⁾, ἅτινα προηγουμένως, κατὰ διαταγὴν του, κατεστράφησαν καὶ ἠρημώθησαν χάριν τοῦ συνοικισμοῦ τῆς νέας πόλεως. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς ἐρημώσεως τῶν πολισμάτων τούτων τῆς Μακεδονίας πραγματεύομαι κατωτέρω. Πρὸς ἀναζήτησιν δὲ τῶν πιθανῶν αἰτίων τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, περὶ ὧν σιγᾷ ἡ παράδοσις, θὰ ἠδύνατο ἐν πρώτοις νὰ βοηθήσῃ αὐτὴ ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐν γένει συνοικισμοῦ. Ἄς ἀνατρέξωμεν εἰς αὐτήν. Τὸ κύριον τούτου γνώρισμα εἶνε, ὅτι οἱ πολῖται τῶν μετεχουσῶν εἰς τὸν συνοικισμὸν κοινοτήτων, εἴτε κωμῶν εἴτε πόλεων, ἐφεξῆς μεταβάλλονται εἰς πολίτας ἀπὸ κοινοῦ μιᾶς μόνης πόλεως.³⁾ Τὰ δὲ αἷτια τοῦ συνοικισμοῦ ἐν γένει εἶνε ἢ καθαρῶς πολιτικά, δημοσίου δικαίου, ὡς εἶνε τὰ παραδείγματα, τὰναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Λέσβου (Θουκ. Β' 15, Γ' 2, 3)· εἰς ταῦτα πρόκειται περὶ ἐνώσεως κωμῶν ἢ πόλεων εἰς συμπολιτείαν· ἢ τὰ πολιτικά αἷτια εἶνε συνδεδυασμένα πρὸς ἴδρουσιν νέας πόλεως, ὡς ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ συνοικισμοῦ τῆς πόλεως Ῥόδου (Λιοδώρ. ΠΓ' 75)· ἢ τὰ αἷτια εἶνε στρατιωτικά, χωρὶς πολιτικὴν σημασίαν, ὡς ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Θηβῶν μετὰ τὸ 431 π. Χ.⁴⁾ Τελευταῖον ὁ Kahrstedt περὶ τοῦ συνοικισμοῦ ἰδίᾳ τῆς Θεσσαλονίκης ἔγραψεν⁵⁾ ὅτι τὴν

1. ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, Γεωγραφικά Ζ' ἀπόσπ. 21. ΛΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ Α 49, 3. Πβ. ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ Ζ' ἀπόσπ. 24.

2. EUG. OBERHUMMER, Αὐτόθ. ἐν ἀρχῇ. Κρουσαῖοι.

3. GEORG BUSOLT, Griechische Staatskunde, ἔκδ. γ', σ. 159. ULRICH KAHRSTEDT, ἐν Pauly-Wissowa RE. Zweite Reihe 4, 1435.

4. v. EHRENBERG, Der griechische und der Hellenistische Staat ἐν Einleitung in die Altertumwissenschaft 3, 3 σ. 10 ἔ.

5. ULRICH KAHRSTEDT, Αὐτόθ. 1441.

πλήρη ἐγκατάλειψιν τῶν 26 πολισμάτων τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ τῆς Δυτικῆς Χαλκιδικῆς προεκάλεσεν ἡ βούλησις τοῦ Κασσάνδρου, ἢ οἰκονομικὰ αἷτια. Τὰ πιθανὰ ἐλατήρια τῆς βουλήσεως ταύτης τοῦ Κασσάνδρου, ὡς καὶ τὰ οἰκονομικὰ ταῦτα αἷτια ἔρχομαι νὰ ἀναλύσω καὶ συζητήσω ἐφεξῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας διδασκόμεθα ὅτι νέαι ἐξελίξεις τῶν λαῶν πάντοτε δημιουργοῦν νέας ἀνάγκας· αὗται ὀξύνουν τὸ βλέμμα καὶ τὴν παρατηρητικὴν ἰκανότητα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ ἀνακαλύπτουν οὗτοι αἴφνης πολιτικὰς ἀξίας, αἷτινες μέχρι τοῦδε παρέμενον ἄγνωστοι, ἀπαράτηρητοι καὶ νεκρά. Τοιαῦται πολιτικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ μεταμορφώσεις πολιτικαὶ ἀποτελοῦν τὰ μεγαλύτερα ἱστορικὰ φαινόμενα· τοιαῦται δὲ ἀνακαλύψεις καὶ προβλέψεις εἶνε ἴδιον μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν. Παραδείγματά τινα παραθέτω ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων, μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων, τοιούτων φαινομένων. Οὕτω μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, 479 π. Χ., εἰς τίνα, θὰ ἐρωτήσω, ὀφείλεται ἡ πρωτοβουλία νὰ καταστήσῃ τὸν Πειραιᾶ κατὰ πάντα ἄξιον τῆς μεγάλης δυνάμεως καὶ ἀκμῆς, ἣτις ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων, μεταβάλλων αὐτὸν εἰς ναύσταθμον ἰσχυρότατον, ἅμα δὲ ἐμπορεῖον ἀσφαλέστατον; Ὁ Θουκυδίδης περὶ τούτου λέγει. «Ἐπεισε δὲ καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ λοιπὰ ὁ Θεμιστοκλῆς οἰκοδομεῖν... νομίζων τό τε χωρίον καλὸν εἶναι, λιμένας ἔχον τρεῖς αὐτοφνεῖς, καὶ αὐτοὺς ναυτικούς γεγεννημένους μέγα προφέρειν εἰς τὸ κτήσασθαι δύναμιν. Τῆς γὰρ θαλάσσης πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὡς ἀνθεκτέα ἐστί.»¹⁾

Κατὰ τὰνωτέρω, διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐμπορίου μέχρι μὲν τῶν περσικῶν πολέμων θὰ ἐπήρκει ὁ εὐρύτατος ὄρμος τοῦ Φαλήρου· μετὰ τὴν ἐξέλιξιν ὁμως τῆς ἱστορίας, κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, ἐδημιουργήθησαν νέαι ἀνάγκαι στρατιωτικαί. Πῶς ἔπρεπεν αὗται νὰ πληρωθοῦν; Αὗται ὥξυναν τὸ βλέμμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ὥστε νὰ ἀνακαλύψῃ αἴφνης οὗτος τὴν πολιτικὴν ἀξίαν τοῦ Πειραιῶς, ἣτις μέχρι τοῦδε παρέμενε ἀπαράτηρητος, ἄγνωστος καὶ νεκρά.²⁾ Διακρίνομεν λοιπὸν εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Πειραιῶς, λόγῳ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, τὴν δημιουργίαν νέων ἀναγκῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν τρόπον τῆς πληρώσεως τῶν ἀναγκῶν τούτων. Ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς, φύσει προνομιοῦχος, ὡς ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, ἔρχεται τότε εἰς τὸ προσκῆνιον τῆς ἱστορίας· εὐκόλως δύναται νὰ ἐνωθῆ, διὰ τῶν μακρῶν τευχῶν (461 - 445 π. Χ.), μετὰ τὰς Ἀθήνας³⁾ καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτας ἰσχυροτάτας, ὥστε νὰ δύναται ὁ

1. ΘΟΥΚΥΔ. 1, 93, 3.

2. WALTHER JUDEICH, Topographie von Athen, München, 1905, 68, 378.

3. Αὐτόθι σ. 145 ἔ.

Περικλῆς πρὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου νὰ καυχᾶται λέγων «μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος· σκέψασθε δέ, εἰ γὰρ ἡμεν νησιῶται, τίνες ἂν ἀληπιότεροι ἦσαν;»¹⁾ Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν ἀνεκάλυψε, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν πολιτικὴν ἀξίαν τοῦ Πειραιῶς, μεταξὺ πάντων τῶν γνωστῶν λιμένων τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐξήρτησεν ἐξ αὐτοῦ τὴν εἰς τὸ μέλλον αὐξουσαν τῶν Ἀθηνῶν θαλασσοκρατίαν, ἣν μετ' αὐτὸν ὁ Περικλῆς συνεπλήρωσεν.

Ἐνα ἄλλο παράδειγμα θὰ παραθέσω ἐκ τῶν μέσων χρόνων. Εἰς ποῖον ὀφείλεται ἡ ἐκ νέου ἀνακάλυψις τῆς γεωγραφικῆς καὶ πολιτικῆς ἀξίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Εἰς τὸ διαισθητικὸν πνεῦμα καὶ τὴν πολιτικὴν ὀξυδερκειαν βεβαίως τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου. Τῆς ἀποικίας δηλαδὴ τῶν Μεγαρέων τοῦ Βυζαντίου, γνωστὴ ἦτο ἡ στρατηγικὴ καὶ οἰκονομικὴ σημασία ἥδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἡροδότου Δ' 144 καὶ τῆς διεξοδικῆς ἀναλύσεως τοῦ Πολυβίου, ἣν μᾶς παρέδωκε περὶ τῆς θέσεως τοῦ Βυζαντίου.²⁾ Ἀφ' ἧς ὅμως ἡ πόλις κατεστράφη τὸ 196 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου εἶχε περιέλθει εἰς ἀσημότητα χωρίου.³⁾ Εἰς τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ τετάρτου αἰῶνος, μετὰ τὴν θρησκευτικὴν κρίσιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν αὐτοῦ, τὴν ἔντασιν τῆς πίεσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν βαρβάρων λαῶν, φαινόμενα δηλ. τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἐξῆς, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ Διοκλητιανός, ἀναλαμβάνει τὴν ἀναστύλωσιν τοῦ ἐξαρθρομένου ῥωμαϊκοῦ κράτους.⁴⁾ Ἐν τῇ προσπάθειά τοῦ Κωνσταντίνου νὰ πληρῶσῃ τὰς νέας δημιουργηθείσας ἀνάγκας τοῦ κράτους, ὡς ἄλλοτε ὁ Θεμιστοκλῆς, ὠξύνθη ἡ παρατηρητικὴ του δύναμις, ὥστε νὰνακαλύψῃ αἴφνης τὴν πολιτικὴν ἀξίαν, ἣτις ἐν τῷ μεταξὺ ἐλάνθανε, τοῦ Βυζαντίου· καὶ ἀποφασίζει τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον, ἰδρυτῆς ἢ μᾶλλον συνοικιστῆς, ὡς κατωτέρω ἐξηγεῖται, γινόμενος τῆς νέας πόλεως, τῆς ἐκ τοῦ ὀνόματός του κληθείσης Κωνσταντινουπόλεως. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τελευταῖον ὁ καθηγητῆς F. Lot ἠρνήθη εἰς τὸν Μ. Κωνσταντῖνον τὴν τοιαύτην πολιτικὴν ὀξυδερκειαν· ἠρνήθη ἐπίσης τὴν γεωγραφικὴν ἀξίαν τῆς θέσεως τοῦ Βυζαντίου.⁵⁾ Οἱ ἰσχυρισμοὶ του ὅμως εἶναι ἀστήρικτοι.

Ἐν ἄλλο παράδειγμα θὰ παραθέσω ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν νέων χρόνων. Οἱ Ἰάπωνες, μέχρι τοῦ ἔτους 1853, πρὸς ἐξυτηρέτησιν τῆς ἀπ' αἰῶνων

1. ΘΟΥΚΥΔ., 1, 143, 4.

2. EUGEN OBERHUMMER, ἐν RE ἐν ἄρθρ. Βυζάντιον, σ. 1117 ἔ. ΠΟΛΥΒΙΟΥ, Δ' 38, 44.

3. Αὐτόθι σ. 1139 ἔ.

4. FERN. LOT, La fin du monde antique, Paris, 1927, σ. 258 ἔ.

5. FERN. LOT, Αὐτόθι σ. 40 ἔ.

ξενηλατικῆς των πολιτικῆς, εἶχον ἐγκαταλίπει τοὺς λιμένας των, παρὰ τὴν νησιωτικὴν φύσιν τῆς χώρας των, εἰς ἀχρησίαν. ¹⁾ Οἱ λιμένες των ἐπὶ αἰῶνας ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ τῆς ἄμμου, ἀποτελοῦντες ἀξίαν νεκρῶν. Μόλις ὁμως ἐνεφανίσθησαν οἱ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης στόλοι εἰς τὰ ἰαπωνικὰ ὕδατα, οἱ Ἰάπωνες, τῶν ὁποίων ὤξύνθη ἡ παρατηρητικὴ ἱκανότης, αἴφνης ἀνεκάλυψαν τὴν πολιτικὴν ἀξίαν λιμένων των καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ναυτικῆς των δυνάμεως, ἀνοίξαντες τοὺς λιμένας των εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἐπεκαλέσθη ἐκ τῆς ἱστορίας, ἀναμφιβόλως θὰ ἠδύναντο νὰ πολλαπλασιασθοῦν. Ἀρχοῦμαι ὁμως εἰς ταῦτα. Ὅπως λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅπως ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Κάσσανδρος. Γεννηθεὶς περὶ τὸ 350 π. Χ., ἦτοι κατὰ ἕξ μόνον ἔτη νεώτερος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ²⁾ ἔζησεν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ λεγομένου ἐλληνισμοῦ, ἦτοι τῆς ἐξελληνίσεως τῆς οἰκουμένης, διὰ τῶν Ἑλλήνων, δηλ. τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπεράνω τῆς κατφικημένης γνωστῆς τότε Γῆς. ³⁾ Αὕτη ἤρχισε διὰ τῆς κοσμοκρατορίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διηκόλυνε δὲ εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν πραγματοποιήσιν τῆς εἰς τὸ ἑλληνικὸν δαιμόνιον ἐνοικούσης τάσεως νὰ ἰδιοποιηθῇ τὸν κόσμον ὅλον. Ἐπόμενον ἦτο ὅτι αἱ ἐκτεταμέναι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν, τὰ ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου προελθόντα κράτη τῶν Διαδόχων, τὰ ὁποῖα ὑπὸ ἓνα μοναδικὸν ἡγεμόνα, μετ' ἐπιτελείου ὑπαλλήλων καὶ στρατοῦ, ἐτέλουν, θὰ ἐπέφεραν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ἦτοι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν τριῶν μεγάλων συστηματικῶν παραγόντων τῆς οἰκονομίας, τοῦ ἐδάφους, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου, ἀρχετὰ ἐπαναστατικὴν ἐπίδρασιν. ⁴⁾ Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔθεσε πάντα τὰ πνευματικά, πολιτικά καὶ οἰκονομικά προβλήματα τῶν χωρῶν τῶν κειμένων μεταξὺ Ῥήνου ποταμοῦ καὶ Ἰνδοῦ, ἀπὸ Δ πρὸς Α, καὶ μεταξὺ Δουνάβεως καὶ τῆς ἀφρικανικῆς ἐρήμου, ἀπὸ Β πρὸς Ν, ἐπὶ νέας βάσεως. Τότε ἤρχισεν ἐποχὴ γενικοῦ πειραματισμοῦ, ἐποχὴ ζυμώσεως καὶ πειραματίσεως. ⁵⁾ Περιορίζομαι εἰς τοὺς γενικοὺς τούτους χαρακτηρισμοὺς τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Εἶνε ὁμως οὗτοι ἱκανοὶ νὰ δείξουν ὅτι ἡ νέα ἐξέλιξις τῆς ἱστορίας, ἡ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, θὰ ἐδημιούργησεν ἀναμφιβόλως νέας ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες ἀποτελοῦν τὰ πρῶτα πιθανὰ ἐλατήρια τῆς

1. HANS HELMOLT, Weltgeschichte, τόμ. Α', 1920, σ. 202 ἔ.

2. STÄHELIN, ἐν Pauly-Wissowa RE. 20, 2293 (1919).

3. JULIUS KAERST, Geschichte des Hellenismus, τόμ. Β', ἔκδ. 2, Leipzig-Berlin, 1926, σ. 270.

4. FRITZ HEICHELHEIM, Wirtschaftsgeschichte des Altertums, τόμ. Α', Leiden, 1938, σ. 439.

5. FRITZ HEICHELHEIM, Wirtschaftsgeschichte des Altertums, τόμ. Α', Leiden, 1938, σ. 420.

βουλήσεως τοῦ Κασσάνδρου περὶ συνοικισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης. Αὐταὶ διὰ τὴν πληρωθῆναι θὰ ὤξυναν τὸ βλέμμα των πρὸς ἀνακάλυψιν πολιτικῶν ἀξιῶν τέως ἀγνωστων καὶ νεκρῶν. Καὶ μόνον ἡ παρατήρησις ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Διαδόχων ἐπὶ μεγάλας πόλεις ἐντὸς μιᾶς γενεᾶς ἰδρῦθησαν διὰ συνοικισμοῦ, θὰ ἤρκει νάποδείξη τοῦτο· αὐταὶ ἦσαν· Ῥόδος, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Κασσάνδρεια, Λυσιμάχεια, Ἀλεξάνδρεια Τρωᾶς καὶ Νικόπολις.¹⁾ Ἄγνωστος καὶ νεκρὰ ἦτο μέχρι τοῦ ἔτους 316 π. Χ. ἡ γεωγραφικὴ καὶ πολιτικὴ ἀξία τῆς θέσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Διότι δὲν ἀληθεύει πλέον σήμερον ἡ παλαιότερα ἐκδοχὴ, καθ' ἣν εἰς τὴν θέσιν προϋπαρχούσης ἀρχαιοτέρας, πόλεως μακεδονικῆς, τῆς Θέρμης, γνωστῆς ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος, ἰδρῦθη ἡ νέα πόλις Θεσσαλονίκη διὰ συνοικισμοῦ.²⁾ Ἄν τοῦτο ἠλήθευε, θὰ κατέρρεεν ἡ ἐνταῦθα ὑπ' ἐμοῦ παρεχομένη ἐρμηνεία περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης. Σήμερον ἡ παλαιότερα ἐκείνη ἐκδοχὴ τῆς παραδόσεως τοῦ Στράβωνος ἄλλως ἐρμηνεύεται. Πρὸ τοῦ ἔτους 316 π. Χ. τῶν ὑφισταμένων 26 περίπου πολισμάτων, ἐξ ὧν συνωκίσθη ἡ Θεσσαλονίκη, ὁ Στράβων ἀναφέρει ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω, ὀνομαστικῶς ἕξ. Τούτων δύο τοῦλάχιστον εἶχον λιμένας. Τούτων ἡ σημασία μᾶς ἐνδιαφέρει κατὰ πρῶτον λόγον. Ἡ Χαλέστρα ἢ Χαλάστρα ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ, κατὰ τὴν ἐκβολὴν του, ἦν ἀναζητοῦμεν εἰς τὴν σημερινήν. Κουλακίαν.³⁾ Κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον «περὶ τὸν Θερμαῖον κόλπον... Χαλάστρα.» Δεύτερον παράλιον πόλισμα ἡ Αἴνεια, πλησίον τῆς Αἰνείας ἄκρας, ὃ ἔστι τοῦ σημερινοῦ Μεγάλου Καραμπουρνοῦ πρὸς Α, πλησίον πιθανῶς τῆς σημερινῆς Ἐπανωμῆς.⁴⁾ Βεβαίως καὶ ἄλλα, πλὴν τῶν δύο τούτων πολισμάτων, τῶν ὀνομαστῶν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευομένων, ἦσαν παράλια, ἐκ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν 26, τῶν συντελεστῶν τοῦ συνοικισμοῦ τῆς νέας πόλεως μεσογείων καὶ παραλίων. Ἐρωτᾶται ἤδη· εἰς ποίαν σχέσιν θὰ εὐρίσκοντο, πρὸ τοῦ 316 π. Χ., πρὸς ἀλλήλους οἱ μακεδονικοὶ οὗτοι λιμένες· καὶ εἰς ποίαν σχέσιν περιῆλθον, μετὰ τὸ 316, πρὸς τὸν νέον λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης, ἂν δὲν εἶχον, ἐννοεῖται, ἐρμηνοθητελίως, κατὰ διαταγὴν τοῦ Κασσάνδρου;

1. ULRICH KAHNSTEDT, Αὐτόθι 1440 ἔ.

2. Τὴν παλαιότεραν ταύτην ἐκδοχὴν ἀποδέχεται, πλὴν ἄλλων, καὶ ὁ ULRICH KAHNSTEDT ἐν Pauly - Wissowa R.E. Zweite Reihe 4, 1441 (1932). Ἀντιθέτως τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Θέρμης ὀρθῶς καθορίζει, πλὴν ἄλλων, ὁ EUGEN OBERHUMMER ἐν Pauly - Wissowa R.E. Zweite Reihe 5, 2391 καὶ ὁ Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ, ἐνταῦθα ἄνωτέρω σ. 6-7, ὅπου εὐρεθται ὀρθὴ ἐρμηνεία τῆς παραδόσεως τοῦ Στράβωνος. Ἐτέραν ἐρμηνείαν τῆς παραδόσεως τοῦ Στράβωνος ἰδὲ παρὰ EUGEN OBERHUMMER ἐνθ' ἄνωτέρω 5, 2392.

3. M. COUSINÉHY, Voyage dans la Macédoine, τόμ. Α', σ. 61. Ἀντιρρήσεις περὶ τῆς θέσεως τῆς Χαλάστρας ἰδὲ παρὰ ADOLF STRUCK, Makedonische Fahrten, Serajevo, 1908, II, σ. 5 ἔ. EUGEN OBERHUMMER ἐν Pauly Wissowa R.E. ἐν λέξει.

4. TH. TAFEL, De Thessalonica ejusque agro, Berlini, 1839, σ. 218, 235.

Ὅπως, πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων, ὁ ὄρμος τοῦ Φαλήρου καὶ ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἦσαν ἀπὸ ἀπόψεως ἐμπορικῆς ἀδιακρίτως ἰσόπαλοι πρὸς ἀλλήλους· πρὶν δηλαδὴ ἐξελιχθῆ ἡ ἀτομικότης τοῦ Πειραιακοῦ λιμένος, ὡς δὲν ὑπῆρχε διαφορὰ μεταξύ φαληρικοῦ ὄρμου καὶ τοῦ πειραιακοῦ λιμένος, ὡς πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πάντες οἱ μακεδονικοὶ λιμένες τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, πρὸ τοῦ 316, ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον θὰ διεισθῆτο εἰς ἐξυπηρέτησιν τοῦ διὰ θαλάσσης ἐμπορίου, τὸ ὅποῖον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν, ἄνευ ἀναδρομῆς εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος διενεργούμενον μετὰ τῶν νοτιωτέρων ἑλληνικῶν φύλων, ὡς τοῦτο βεβαιοῦται ἐκ τῆς ἐκεῖθεν εἰσαγωγῆς καὶ κορινθιακῶν ἀγγείων¹⁾ καὶ τῶν θαυμασιῶν χαλκῶν ἀγγείων τῆς Τρεμπένιστας,²⁾ χωρὶς ὁ εἰς νὰ δίδῃ ἀφορμὴν εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν ἄλλον, ἢ καταπιέσεως τοῦ ἑνὸς κατὰ τοῦ ἄλλου. Ὅχι μόνον δὲ δὲν θὰ ἀντετίθεντο ἀμοιβαίως τὰ ναυτικά συμφέροντα τῶν μακεδονικῶν λιμένων τοῦ Θερμαϊκοῦ, πρὸ τοῦ 316, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κοινοῦ συνεννόησις θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθῃ πρὸς προστασίαν τῶν ναυτικῶν αὐτῶν συμφερόντων. Διότι ἐνῶ αἱ πόλεις ἐπὶ τῆς ἡπείρου, ἢ τὰ κράτη, ἀνέκαθεν σκληρῶς συγκρούονται, διὰ τὴν ἀμφισβήτησιν τῶν ἐδαφικῶν τῶν ὄριων, ἐν τῇ θαλάσῃ εἰς μάτην θὰ ἐπειρῶντο νὰ θέσουν ὄρια τῆς θαλασσίας τῶν δραστηριοτήτος. Εἰς τὴν διὰ συνόρων κατακερματιζομένην ἡπειρον ἀντιτίθεται ἡ ἀπεράντως μεγάλη καὶ ἐλευθέρα θάλασσα. Διὰ τοῦτο λαοὶ καὶ κράτη προέρχονται εἰς συνεννόησιν περὶ κοινῆς δράσεως εὐκόλως, περὶ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοὺς θάλασσαν, ὅχι ὁμως καὶ ἐν τῇ ἡπείρῳ. Οἱ ῥωμαῖοι ἔλεγον *mare natura omnibus patet*.³⁾

Εἰς ποίαν σχέσιν ὁμως θὰ περιῆλθον οἱ μακεδονικοὶ λιμένες τοῦ Θερμαϊκοῦ, μετὰ τὸ 316, πρὸς τὴν νέαν παράλιον πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης; Ἡ παράδοσις τοῦ Στράβωνος ἀποδίδει τὸν συνοικισμὸν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὸν Κάσσανδρον. Τοῦτο, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ὅτι αἱ ἐν τῇ ἑλληνιστικῇ ἐποχῇ δημιουργηθεῖσαι νέαι πολιτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι, αἵτινες ἔπρεπε νὰ πληρωθοῦν, ὥξυναν τὴν παρατηρητικότητα τοῦ Κασσάνδρου, ὥστε νὰνακαλύψῃ οὗτος αἰφνιδίως τὴν γεωγραφικὴν καὶ πολιτικὴν ἀξίαν τῆς θέσεως τῆς Θεσσαλονίκης μεταξύ πασῶν τῶν γεωγραφικῶν παραλίων θέσεων τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Τοῦτο δὲ εἶνε ἴδιον μεγάλου πολιτικοῦ

1. ΣΤΡ. ΠΕΛΕΚΙΔΗ ἐν Bulletin de Corresp. Hellénique 45, 541.

2. Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ, Ἡ ἀρχαῖκή νεκρόπολις τοῦ Τρεμπένιστε ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1927-8 σ. 41 ἔ.

3. Περὶ τοῦ δόγματος τούτου ἰδὲ Meeresfreiheit ἐν HERMANN SACHER, Staatslexikon, τόμ. Γ' σ. 1231 ἔ. καὶ τοὺς περιορισμοὺς τῆς κατὰ θάλασσαν ἐλευθερίας διὰ τοῦ ὑποβρυχιακοῦ πολέμου κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914-1918 καὶ τὸν παρόντα εὐρωπαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1940.

ἄνδρός, οἷος πρὸ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἄληθές εἶνε ὅτι τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ὁ μὲν Jakob Burckhardt τὸν χαρακτηρίζει ὡς ἄνδρα « μεγίστης δυνάμεως καὶ ἀποφασιστικότητος », ¹⁾ ἀλλὰ μόνος ὁ Stähelin ἐξαιρεῖ τὴν πολιτικὴν του δεξυδέρκειαν καὶ τὸν προασπίζει κατὰ τῆς ὑπὸ Droysen ἐκφρασθείσης μορφῆς, ὅτι ὁ Κάσσανδρος ἦτο ἄνθρωπος « καθαρῶς ἀρνητικῆς δράσεως » ²⁾ ὑπομιμνήσκων τὴν ἀκμὴν ἐπὶ δύο καὶ πλέον χιλιάδας ἐτῶν τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνοικισθείσης Θεσσαλονίκης. ³⁾ Μόλις ὁμως ἀνεκαλύφθη ἡ προνομιούχος θέσις τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τῶν συμπαρομαρτουσῶν αὐτῆς ἰδιοτήτων, φυσικὸν ἐπακόλουθον ἦτο, ὅτι οἱ ἄνθρωποι καὶ τῶν παραλίων, λοιπῶν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, πολιτισμῶτων, ἀλλὰ καὶ τῶν μεσογείων, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι συνηλλάσσοντο μετὰ τῶν παραλίων, καὶ εἰς ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν διετέλουν, ἤρχισαν νὰ τρέπωνται καὶ νὰ συρρέουν πρὸς τὴν Θεσσαλονικίην, εἰ καὶ ὄχι κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, διὰ τὴν ἰσχύν, ἐν τῇ περιπτώσει τοιούτων ἀνακαλύψεων, τοῦ κοινωνικοῦ νόμου τῆς διαφοροποιήσεως καὶ συγκεντρώσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἐνα παράδειγμα ἀναφέρω ἐκ τῆς νεωτέρας ἱστορίας πρὸς διασάφησιν τοῦ πράγματος.

Ἡ παραλία τῆς ἀρχαιοτάτης ἀποικίας τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, Μαίνε (ἔτους 1620), εἰς τὰ ΒΑ ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, εἶνε κολποβριθῆς, πλήρης δαιδαλωδῶν ὄρμων καὶ νησοβριθῆς. Κατὰ πρῶτον λόγον οἱ ἄποικοι οὗτοι ἅμα ἀποβίβασθέντες εἰς τὴν παραλίαν ἠσχολοῦντο μὲ τὴν γεωργίαν καὶ κατὰ δεύτερον μὲ τὸ ἐμπόριον. ⁴⁾ Αἱ ἐργατικαὶ ὁμως αὐτῶν δυνάμεις ἀντὶ νὰ συγκεντροῦνται, λόγῳ τῆς φύσεως τῆς παραλίας, διεσκορπίζοντο. Διὰ τοῦτο ὁ πλοῦτος οὗτος τῶν λιμένων τῆς Μαίνε οὐδαμῶς ἱκανοποιεῖ τοὺς ἄγγλους ἀποίκους. ⁵⁾ Ἡ ὀξυνομένη παρατηρητικὴ ἱκανότης τῶν ἀποίκων, πιεζομένων ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνεκάλυπεν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ πρὸς νότον νέας γεωγραφικὰς καὶ πολιτικὰς ἀξίας, ἀπαρατηρήτους καὶ νεκρὰς ἕως τότε. Διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν ἀγγλικὴν ἀποικιακὴν ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἱστορίας τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἀπὸ τοῦ 1620 καὶ ἐξῆς εἰς τρεῖς περιόδους· α) περίοδος ἡ τῆς ἀνακαλύψεως, νοτιώτερα, τῆς προνομιούχου θέσεως τῆς Boston· β) περίοδος ἡ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς μᾶλλον προνομιούχου θέσεως τῆς Φιλαδελφείας καὶ γ) ἡ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἔτι μᾶλλον προνομιούχου θέσεως, νεκρᾶς δὲ τέως, τῆς Νέας Ὑόρκης, ἣτις ὑπερέβαλε πάντας τοὺς ἄλλους

1. JAKOB BURCKHARDT, Griechische Kulturgeschichte τόμ. Δ' σ. 475 ἔ.

2. STÄHELIN, Αὐτόθι σ. 2312.

3. EUGEN OBERHUMMER, Αὐτόθι σ. 144.

4. HANS HELMOT, Weltgeschichte, τόμ. Θ', Leipzig, 1922, σ. 166 ἔ.

5. GEORG BANCROFT, History of the formation of the constitution of the United States of America, London, 1882, τόμ. Α', Cap. IX.

τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν λιμένας. ¹⁾ Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὀκεανοῦ. Ἀφ' οὗτου δηλαδὴ ὁ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἰσπανίας πορτογάλλος ἔξερευνητὴς Μαγγελάνος ἔφθασεν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὀκεανόν, ἐν ἔτει 1520, ἐπηκολούθησεν ἢ ἀνακάλυψις ἐντὸς βραχείου χρόνου τῆς ἐν τῷ Εἰρηνικῷ παραλίας τῆς Ἀμερικῆς.

Πρὸ τῶν μέσων τοῦ 16^{ου} αἰῶνος ἡ Καλιφορνία εἶχεν ἤδη κατακτηθῆ ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς Ἰσπανικῆς ἐν Καλιφορνίᾳ κυριαρχίας οἱ λιμένες αὐτῆς San Diego, Santa Barbara, San Francisco, Monterey σχεδὸν ἄνευ διακρίσεως, ἀπὸ ἀπόψεως ἐμπορικῆς, ἦσαν ἰσόπαλοι πρὸς ἀλλήλους. Σήμερον ὁμοῦς ὁ Ἅγιος Φραγκίσκος, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἰσπανικῆς κυριαρχίας, τὴν δημιουργίαν νέων ἀναγκῶν καὶ τὴν ἀνακάλυψιν ἐν αὐτῷ πολιτικῆς ἀξίας τέως ἀπαρτηρήτου καὶ νεκρᾶς, ὑπερέβαλεν εἰς ἀκμὴν τοὺς ἄλλους τρεῖς λιμένας, συγκεντρῶσας εἰς ἑαυτὸν μέγα μέρος τῶν ζωτικῶν δυνάμεων τῶν τριῶν ἄλλων λιμένων, ὡς ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ὑπερέβαλε τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου ἢ καὶ ἐνέκρωσεν αὐτόν. ²⁾ Εἰς τί δὲ συνίστατο ἡ ἐκάστοτε ἐν ταῖς ἀποικίαις τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἀνακαλυπτομένη αἴφνης νέα πολιτικὴ ἀξία, ἡ προκαλοῦσα τὴν διαφοροποίησιν καὶ συγκέντρωσιν τῶν ἀποίκων; Πανταχοῦ διακρίνομεν τὰς ἐξῆς ἰδιότητες· ὀχυρὰ ἐκ φύσεως θέσις, ἀσφαλὴς λιμὴν καὶ εὐκολος μετὰ τῆς ἐνδοχώρας συγκοινωνία, ἰδιότητες δηλ. αἵτινες συνεκεντροῦντο καὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον λιμένα τοῦ Πειραιῶς τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐπανερχόμενοι λοιπὸν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἔχομεν νὰ ἐξετάσωμεν ὑπόλοιπὰ τινὰ θέματα τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Πρῶτον περὶ τῆς ἀναζητήσεως πιθανῶν ἐλατηρίων τῆς βουλήσεως τοῦ Κασσάνδρου διὰ τὸν συνοικισμὸν τῆς Θεσσαλονίκης. Διὰ τοῦ γάμου ὃν συνῆψεν ὁ Κασσάνδρος μετὰ τῆς νόθου θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Β' ἀνυψώθη βεβαίως, ὁ υἱὸς τοῦ μόλις τὸ 319 π. Χ. ἀποθανόντος στρατηγοῦ Ἀντιπάτρου, εἰς στενότερον συγγενῆ τῆς ἐθνικῆς τῶν Μακεδόνων δυναστείας· καὶ ἔκαμεν ἤδη διὰ τοῦ γάμου του τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς νόμιμον διεκδίκησιν καὶ κατάληψιν τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου. ³⁾ Νὰ δεχθῶμεν, μετὰ τοῦ Stähelin, ὅτι τὸ δευτέρον βῆμα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις διὰ συνοικισμοῦ, περὶ τὸ ἔτος 316, δύο ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων, τῆς Κασσανδρείας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης; Ὅτι δηλ. οἱ δύο οὗτοι συνοικισμοὶ ἐνίσχυσαν τὰς ἐπὶ τοῦ

1. FR. HATZEL, Anthropogeographie, ἔκδ. γ', Μέρο. Β', Stuttgart, 1922, σ. 306 ἔ. P. VIDAL de la BLACHE et L. GAULOIS, Geographie Universelle, τόμ. XIII, Paris, 1936 σ. 337, 367 ἔ., 358.

2. P. VIDAL de la BLACHE et L. GAULOIS, Αὐτόθι σ. 544 ἔ.

3. STÄHELIN, Αὐτόθι σ. 2299.

μακεδονικοῦ θρόνου ἀξιώσεις τοῦ Κασσάνδρου ; Καὶ ἐπομένως ὅτι τὰ ἐλατήρια τῆς βουλήσεώς του περὶ συνοικισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης ἦσαν ἢ κατάληψις τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου ; Δὲν εἶναι δεδομένον εἰς τὸν ἱστορικὸν νὰ προσδιορίζῃ καὶ εἰσδύῃ εἰς τὰ ἀπώτερα ψυχολογικὰ ἐλατήρια μιᾶς ἐκάστης τῶν πράξεων τῶν ἱστορικῶν προσώπων, ὡς ἐν προκειμένῳ τοῦ Κασσάνδρου περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης. Ποῖαι ἦσαν αἱ μύχαι βουλαὶ τοῦ Κασσάνδρου περὶ τούτου ; Καὶ ἂν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἱστορικὸν πρόσωπον μᾶς μετέδιδεν εἰδήσεις περὶ τῶν ἐλατηρίων τῆς ἐπὶ μέρους πράξεώς του, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ ἱστορικὸς ἔπρεπε πάλιν νὰ ἀμφιβάλλῃ κατὰ πόσον τὸ ἱστορικὸν τοῦτο πρόσωπον ἠδύνατο, ἢ ἤθελε, νὰ εἴπῃ τὴν ἐν προκειμένῳ ἀλήθειαν. Ἄρκεῖ εἰς ἡμᾶς ὅτι προσεπαθήσαμεν νὰ εὗρωμεν γενικὰς ιδιότητάς τινας τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Κασσάνδρου, ὡς εἶνε ὁ τῆς πολιτικῆς τούτου δευδερκείας, τῆς ἀποφασιστικότητος, ἵνα δι' αὐτῶν ἐρμηνεύσωμεν τὴν ἀπόφασίν του περὶ συνοικισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐρωτᾶται ἤδη ἂν τῷ ὄντι τὰ 26 παρᾶλια καὶ μεσόγεια τῆς Μακεδονίας πολισμάτα κατηδαφίσθησαν χάριν τοῦ συνοικισμοῦ τῆς νέας πόλεως καὶ ἡρημώθησαν, ὡς θέλει ἡ παράδοσις Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς καὶ Στράβωνος,¹⁾ ἢ μέρος μόνον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πολισμάτων τούτων ὑπεχρεώθη νὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν νέαν πόλιν. Ἐκ τῶν νεωτέρων δὲν ἀποδέχεται τὴν κατεδάφισιν τῶν μακεδονικῶν πολισμάτων ὁ Kahrstedt.²⁾ Τελευταῖον δὲ καὶ ὁ Oberhummer.³⁾ Ἄλλ' ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει πῶς ἤθελεν ἐρμηνευθῆ ἢ παράδοσις τοῦ Στράβωνος ; Ὁ ἐπιτομεὺς τοῦ Στράβωνος ἐν τῷ ἀποσπάσματι Ζ', 21 μεταχειρισθεὶς περὶ τῶν 26 πολισμάτων, τὴν *Λ. καθελὼν* φαίνεται ὅτι δὲν ἀπεμακρύνθη τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τοῦ Στράβωνος. Ὁ Στράβων δηλαδὴ βλέπων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ὅτι πολλὰ τῶν 26 πολισμάτων ἦσαν πράγματι ἐγκατελελειμμένα καὶ ἡρημωμένα, τοῦλάχιστον ὅσων ἐπιζοῦσαν τὰ ὀνόματα καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς θέσεως, ἐνόμισεν ὅτι τὰ πολισμάτα κατὰ διαταγὴν τοῦ Κασσάνδρου ἡρειώθησαν τὸ 316· διὰ τοῦτο ἔγραψε « *καθελὼν τὰ πολισμάτα* » = κατεδάφισας τὰ πολισμάτα, εἰς τὰ γεωγραφικὰ του. Τῷ ὄντι δὲ ἦσαν γνωστὰ παραδείγματα τοιούτων ἐρημώσεων δι' ἄθροας μετοικεσίας ἀναγκαστικῆς εἰς τὴν πόλιν τοῦ συνοικισμοῦ, ἀπὸ τῶν παλαιότερων τοῦ Στράβωνος αἰῶνων. Παραδείγματα τοιαῦτα ἔχομεν μεταξὺ ἄλλων τὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Μαντινείας ἐν Ἀρκαδίᾳ, τῆς Ὀλύνης τὸ 432 ἐν Χαλκιδικῇ, τῆς Μεγαλοπόλεως ἐπίσης ἐν Ἀρκαδίᾳ.⁴⁾ Κατὰ σύμπτωσιν ὅμως διεσώθησαν εἰδήσεις βεβαιοῦσαι τὸναντίον ὅτι δύο πολισμάτα, ὀνομαστὶ ὑπὸ

1. Ὁ μὲν ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ μνημονεύει τῆς ἐρημώσεως μόνον τῆς παραλίου Αἰνείας, ὁ δὲ ΣΤΡΑΒΩΝ πάντων τῶν πολισμάτων.

2. Αὐτόθι σ. 1441.

3. Αὐτόθι σ. 145.

4. GEORG BUSOLT, Αὐτόθι σ. 157.

τοῦ Στράβωνος ὡς καταστραφέντα τὸ 316 μνημονευόμενα χάριν τοῦ συνοικισμοῦ Θεσσαλονίκης, ἤκμαζαν μέχρι τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. ἀκόμη. ¹⁾ Ταῦτα εἶνε ἡ Αἴνεια ἐπὶ τοῦ ἔξω Θερμαϊκοῦ κόλπου. Κατὰ Λίβιον 44, 10 omissaque Thessalonicae oppugnatione, Ainiam inde petunt (Romani) διὰ τοῦ στόλου των. Quindecim millia passuum ea urbs abest ἀπὸ Θεσσαλονίκης. Ταῦτα δ' ἐγίνοντο ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως (179-168 π. Χ.). Δεύτερον ἡ Χαλάστρα ἢ Χάλευτρον κατ' οὐδέτερον γένος, τοῦ ὁποίου τὴν ἐρήμωσιν μνημονεύει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ὑπὸ Περσέως ²⁾ «Ὅτι τὸ Χάλευτρον τὸ πολισματίον πολιορκήσας ὁ Περσεὺς καὶ πάντας ἀποσφάξας...» ³⁾ Ἐπομένως ἡ παράδοσις τοῦ Στράβωνος ἐλέγχεται ἀνακριβῆς. Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι τὰ πολισμάτα δὲν καθηρέθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Κασσάνδρου· μέρος μόνον τοῦ πληθυσμοῦ των συνφκίσθη εἰς Θεσσαλονικὴν κατὰ διαταγὴν τοῦ Κασσάνδρου· ἀλλ' ὡς κῶμαι τῆς Θεσσαλονίκης ἐξηκολούθησαν νὰ ὑφίστανται, τῶν πολιτῶν αὐτῶν μετεχόντων, ἴσως, πλήρων πολιτικῶν δικαιωμάτων τῆς νέας πόλεως Θεσσαλονίκης. Καὶ τοῦτο ἔχει ἀσφαλῶς ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν περαιτέρω κοινωνικὴν ἐξέλιξιν τῆς Θεσσαλονίκης, περὶ ἧς κατωτέρω. Τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν παραλία ἤρχισαν νὰ ἐπισκιάζωνται ὑπὸ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ ἀπονεκροῦνται, καθ' ὃν τρόπον ὁ ὄρμος Φαλήρου ὑπὸ τοῦ λιμένος Πειραιῶς καὶ οἱ λιμένες τῆς Καλιφορνίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Ἡ βραδεῖα τούτων ἐρήμωσις εἶνε συνέπεια τῆς ἰσχύος τοῦ κοινωνικοῦ νόμου διαφοροποιήσεως καὶ συγκεντρώσεως τῶν ἀνθρώπων. Τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν μεσόγεια, ὀλιγώτερον τῶν παραλιῶν ὑφιστάμενα τὴν ἀμιλλαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπέζησαν ἐπὶ αἰῶνας τοῦ συνοικισμοῦ. Τὰ ὀνομαστὶ ἐκ τούτων ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευόμενα ὡς ἔρημα δὲν ἀμφισβητῶ ὅτι, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, πράγματι εἶχαν ἐκλίπει. Ἄλλ' ἐκ τῶν μεσογείων πολλὰ ἐξηκολούθουν καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ νὰ ἐπιζοῦν διὰ τῶν αἰῶνων ὡς κῶμαι, ἐξ ὧν συνφκίσθη ἡ Θεσσαλονίκη. Διότι ποίαν ἄλλην σημασίαν δύναται νὰ ἔχη εἶδησις τοῦ Καμενιάτου, τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου αἰῶνος, περὶ τῆς πρὸς Δ τῆς Θεσσαλονίκης πεδιάδος τῆς Καμπανίας καλουμένης, ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ⁴⁾ καθ' ἣν «ἐμπεριέχει δὲ τῶν διὰ μέσου χώρῳ τὸ πεδίον τοῦτο καὶ ἀμφιμίκτους τινὰς κώμας, ὧν αἱ μὲν πρὸς τῇ πόλει τελοῦσι, Δρουγουβίται τινες καὶ Σαγουδάτοι τὴν κλῆσιν ὀνομαζόμενοι,

1. Καὶ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΛΑΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ περὶ Αἰνείας ἢ παράδοσις συμπίπτει πρὸς τὴν τοῦ Στράβωνος. Αὐτόθι 1, 49.

2. ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ, 30, 4.

3. Τοῦ ΤΑΦΕΙ, ἢ εἰκασία ὅτι εἶναι ἀπίστευτον ὁ βασιλεὺς Περσεὺς νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὸ Χάλευτρον ἐγγὺς τῆς πρωτευούσης του Πέλλης κείμενον· καὶ ὅτι παρὰ Διοδώρῳ πρόκειται περὶ ἄλλου Χαλέστρου, εἶνε παρακεκινδυνευμένη. ΤΑΦΕΙ, Αὐτόθι 277 ἔ.

4. ο. ΤΑΦΡΑΛΙ, Thessalonique au quatorzième siècle, Paris 1913, σ. 90.

αἱ δὲ τῶ συνομοροῦντι τῶν Σκυθῶν ἔθνει οὐ μακρὰν ὄντι τοὺς φόρους ἀποδιδόασι ». ¹⁾

Αἱ ἀμφίμικτοι αὐταὶ κῶμαι ἐτέλουον, ὃ ἔστι ἀνήκον διοικητικῶς εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς κῶμαι αὐτῆς. Δι' ὃ ὀρθῶς ὁ μεταφραστὴς τοῦ Καμενιατοῦ ἀπέδωκε τὴν φράσιν πρὸς τῇ πόλει τελοῦσι διὰ τῆς «urbis ditionis sunt, eique contribuuntur». Ἐνισχύεται δὲ ἡ ἐρμηνεία μου αὕτη καὶ δι' ἑτέρας μαρτυρίας τοῦ XV αἰῶνος, τῆς τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ, Χρονικόν, ἐκδ. Bonn. 122 ἔ. Ἐνταῦθα δηλαδὴ πρόκειται περὶ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης καὶ τῶν ἐαυτῆς ἦτοι τῶν ἀμέσων αὐτῆς ἐξαρτημάτων, κωμῶν αἵτινες τότε ἀνήκον εἰς αὐτὴν διοικητικῶς καὶ ἀπετέλουον μετὰ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης μίαν κυριότητα, ὡς ἡ κυριότης ἐκείνη διὰ τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Κασσάνδρου εἶχε τῷ 316 καθορισθῆ.

Ἡ παράδοσις οὕτω τῆς ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἐξαρτήσεως τῶν κωμῶν τούτων δύναται πιθανώτατα νάναχθῆ μέχρι τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ ἔτους 316 π. Χ. Διὰ τοῦτο ἀποκρούω ἐνδεχομένην παρατήρησιν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν τὰ 26 κατεδαφισθέντα, κατὰ διαταγὴν τοῦ Κασσάνδρου, πολισίματα, νὰ ἀνοικισθοῦν ἐκ νέου μετὰ τὴν ἐρήμωσίν των, καὶ νὰ ἀνανεωθῆ δῆθεν ἡ σχέσις ἡ ὑφισταμένη μεταξὺ τῶν πολισμάτων καὶ τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 316 π. Χ. Οὕτω λοιπὸν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν συνοικιστικὴν σχέσιν μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ τῶν 26 πολισμάτων μέχρι τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς τουρκοκρατίας τοῦ ἔτους 1430, ὅποτε ἡ ἀρχαία ἐκείνη σχέσις ὑπέστη βαθεῖαν ἀλλοίωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν πιθανῶν ἐλατηρίων τῆς βουλήσεως τοῦ Κασσάνδρου θὰ προσθέσω ἀκόμη τὰ ἑξῆς. Ὁ Stähelin ὑπεστήριξε ὅτι ὁ Κασσάνδρος συνώκησε τὴν Θεσσαλονικὴν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ αὕτη εἰς ἀντικατάστασιν τῆς μακεδονικῆς πρωτεύουσος Πέλλης, τόσον μακρὰν κειμένης ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ὁ δὲ Oberhammer τελευταῖον παρετήρησεν ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Stähelin πρέπει νὰ νοηθῆ μόνον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν θαλασσιῶν συγκοινωνιῶν ²⁾. Ἄλλ' αἱ θαλάσσιαι συγκοινωνίαι εἶχαν μικρὰν σημασίαν; Μεγίστην εἶχαν αὐταὶ σημασίαν διὰ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐπομένως μεγίστην ἠδύναντο νάσκησον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Κασσάνδρου ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἰδιοφυΐαν τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας, ἦτοι τὰς ἰδιοφυεῖς ἰδιότητας αὐτῆς ὅταν δηλ. ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἐνῶ ἡ Μακεδονία φύσει περιεῖχεν ἐξαιρέ-

1. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΜΕΝΙΑΤΟΥ, κεφ. ζ'.

2. STÄHELIN, Αὐτόθι 2299 (ἔτους 1919).

τους λιμένας, σημαντικωτέρους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν παρὰ σήμερον, λόγῳ τῆς αἰεὶ αὐξήσεως δι' ἄμμου προσχώσεως τοῦ κόλπου, εἶχε τὸ ἀτύχημα πολὺ ἀργὰ νὰ λάβῃ γινῶσιν τῆς ἀξίας τῆς θαλάσσης καὶ πόσῃν σημασίαν εἶχεν ἡ κυριαρχία ἐπὶ τῶν παραλίων, ¹⁾ ἀγωνισθεῖσα νὰ πελευθερώσῃ τὰ παραλία της τῆς ξένης κυριαρχίας. ²⁾ καὶ προσέτι ὅτι οἱ Μακεδόνες, οἱ ἰδρυταὶ τοῦ μεγάλου μακεδονικοῦ κράτους, ὁρωμένοι ἀπὸ τῆς ὀρεινῆς δυτικῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τῆς κοιτίδος αὐτῶν Ὀρεστίδος, τῆς σημερινῆς πεδιάδος Ἀνασελίτης, ἔρρεπον διαρκῶς, ἀκολουθοῦντες τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονος, νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. ³⁾

Θὰ ἐξετάσω ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τῶν Μακεδόνων πρὸς τὴν θάλασσαν. Κατὰ τὴν γνώμην μου οἱ δύο μεγάλοι ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας ὁ Ἀλιάκμων καὶ ὁ Ἀξιός, ὑπῆρξαν οὐσιώδεις συντελεσταὶ τῆς ἰδιοφυοῦς μακεδονικῆς ἱστορίας, ἕκαστος κατ' ἴδιον τρόπον. Ἐπίσης οὐσιώδεις συντελεσταὶ ὑπῆρξαν τὰ δύο πρὸς Ν ὄρη· ὁ Ὀλύμπος καὶ ἡ ὀρεινὴ ἄλυσις πρὸς Δ τοῦ Ὀλύμπου, τὰ Καμβούνια, χωρίζοντα τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, ἐκτεινόμενα δὲ πρὸς Δ μέχρι τῆς Πίνδου. ⁴⁾ Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν παρατηροῦμεν συχνὰ τὸ φαινόμενον πῶς φυσικὰ γεωγραφικὰ φράγματα συντέλεσαν εἰς τὴν ἐξατομίκευσιν μιᾶς χώρας, ἢ ἐνὸς λαοῦ, κράτους, ὥστε νὰ ποικίτῃ τοῦτο ἰδιοφυεῖς καὶ ἀτομικὰς ἰδιότητας. Χωρὶς τὸν Ῥῆνον ποταμὸν λόγου χάριν οἱ Γερμανοί, ἀπαρτήρητοι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ῥωμαίων, ἠθέλον ἐκχυθῆ εἰς τὴν Γαλατίαν. Ὁ Ῥῆνος ὁμοῦς ποταμὸς ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν διαφοροποίησιν τοῦ γερμανικοῦ ἀπὸ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Οὕτω καὶ ὁ Ὀλύμπος μετὰ τῶν Καμβουνίων. Ἀφ' ὅτου τὰ ἑλληνικὰ φύλα, περὶ τὸ ἔτος 2000 π. Χ., ἀπὸ τῶν κοιλάδων τῆς μέσης Εὐρώπης, περὶ τὸν μέσον Δούναβιν, κατῆλθον εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον εἰς ἀλλεπάλληλα κύματα μέχρι τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, ⁵⁾ οἱ ἐν Μακεδονίᾳ παραμείναντες Ἕλληνες, οἷτινες καὶ φυλετικῶς καθαρώτερον ἑλληνικὸν αἷμα διετήρησαν, ⁶⁾ ἐδιαφοροποιήθησαν ὡς πρὸς τοὺς νοτιωτέρους· καὶ ἀπετέλεσαν ἴδιον ἱστορικὸν κόσμον, μὲ ἰδίαν διάλεκτον μὴ κατανοουμένην εὐκόλως τὸν Ε' καὶ Δ' αἰῶνα ὑπὸ τῶν ἄλλων ἑλθῶς σήμερον ἢ ὀλλανδικῆ γλῶσσα ὡς ξένον ἰδίωμα θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἄλλων γερμανῶν, χάρις εἰς τὸ φυσικὸν γεωγραφικὸν φράγμα τοῦ Ὀλύμπου καὶ

1. OBERHUMMER, Αὐτόθι 11, 145.

2. FRITZ GEYER, Makedonien bis zur Thronbesteigung Philippos II. München und Berlin, 1930, σ. 2.

3. KARL JULIUS BELOCH, Griechische Geschichte. ἔκδ. Β', τόμ. Α' σ. 341.

4. Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν Καμβουνίων ἰδὲ Pauly Wissowa RE ἐν λέξει.

5. KARL JULIUS BELOCH, Αὐτόθι τόμ. Α' σ. 71. Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, ἐν περιοδ. Ἑλληνικά, τόμ. Ζ' σ. 38 ἔ. Ἀντιρρήσεις τοῦ Beloch περὶ τῆς μεταναστάσεως τῶν ἑλληνικῶν φύλων κατὰ περιόδους ἰδὲ αὐτόθι σ. 69 σημ. 2.

6. KARL JULIUS BELOCH, Αὐτόθι τόμ. Α' σ. 93.

λήνων, τῶν Καμβουνίων, ἅτινα ἐχώρισαν τοὺς μακεδόνας τῶν νοτιωτέρων ἐλλήνων. 1) Ἐξ ἄλλ' ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τοὺς ποταμούς. Ἡ ἀξία τῶν δύο τούτων μεγάλων ποταμῶν τῆς Μακεδονίας ἀξιάει, ἐπειδὴ αὐτὴ οὔτε μὲ ἐπαρκεῖς φυσικὰς, ὀδικὰς συγκοινωνίας ἐν τῇ ἐνδοχώρᾳ ἦτο προικισμένη, οὔτε μὲ τεχνικὰς, τοῦλάχιστον μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρχελαοῦ 413-399 π. Χ., οὔτε μὲ πολυσιδεῖς παραλίας, ὡς ἡ νοτιωτέρα Ἑλλάς. Διὰ τοῦτο οἱ ποταμοὶ τῆς Ῥωσίας, ὡς πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς συγκοινωνίας, εἶνε ἀξιολογώτεροι τῶν ποταμῶν, λ. χ. τῆς Γαλλίας· οἱ καναδικοὶ ποταμοὶ ἀξιολογώτεροι ἢ οἱ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς· καὶ οἱ τῆς Σουηδίας σημαντικώτεροι τῶν τῆς Ἀγγλίας. Κατ' ἄλλον δὲ τρόπον συνετέλεσεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς μακεδονικῆς ἱστορίας ὁ Ἀλιάκμων καὶ κατ' ἄλλον ὁ Ἀξιός. Ὁ ἄνω ῥοῦς τοῦ Ἀλιάκμονος διαρρέει τὴν σημερινὴν πεδιάδα τῆς Ἀνασελίτσης, τὸ Ἀργεσταῖον 2) πεδῖον τῆς Ὀρεστίδος, τῆς κοιτίδος τῶν Τημενιδῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Ἀλιάκμονος ἐν τῇ Ὀρεστίδι καὶ ἐγὼ θεωρῶ ὡς τὸ λίκνον τοῦ μεγάλου ἔπειτα μακεδονικοῦ κράτους Φιλίππου Β', τοῦ πατρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τὸ πεδῖον τοῦτο συνεκέντρωνε δύο ιδιότητες λίαν σημαντικὰς· ὅτι περιεῖχε τὴν μᾶλλον καλλιεργήσιμον γῆν καὶ ἦτο τὸ καταλληλότερον πρὸς ἐγκατοίκησιν τῶν μεταναστῶν. Εἰς ταύτας προστίθεται καὶ τρίτη ιδιότης· ὅτι δι' αὐτοῦ ἄγουν αἱ ὁδοί, αἵτινες δύνανται νὰ τὸ συνδέσουν πρὸς τὸν ἄλλον κόσμον. Ὅθεν ὀχυρότης τῆς θέσεως, λόγῳ τῶν ὁρέων ἅτινα τὸ περιβάλλουν· πρόσθετος δὲ καὶ τῶν φρουρίων ἐκείνων ἐπὶ δυσπροσίτων θέσεων ἰδρυμένων, παλαιωτέρων τοῦ Η' αἰῶνος π. Χ., τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψε καὶ περιέγραψεν ὁ συνάδελφος Ἀ. Κεραμοπούλλος δώσας νέαν ἀφετηρίαν εἰς μελέτην τῆς μακεδονικῆς ἱστορίας 3) παραγωγικότητος τοῦ ἐδάφους· καὶ διευκολύνσεις τῶν συγκοινωνιῶν ἔπλεξαν ἓνα δίκτυον πληρώσεως βιωτικῶν ἀναγκῶν τῶν πρώτων Μακεδόνων τῆς Ὀ-

1. GEYER, Αὐτόθι σ. 31 ἔ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, ἐν περιοδ. Ἑλληνικά, τόμ. Ζ' σ. 41.

2. Ἀργεσταῖον βεβαίως ἐκλήθη παρὰ τὸ « Ἀργος τὸ ἐν Ὀρεστίᾳ », τὸ παρὰ τὴν σημερινὴν Χροῦπισταν. Τὸ πολυζήτητον ὁμοῦ πατρωνυμικὸν ἢ γενεαλογικὸν ὄνομα Ἀργεάδαι, τὸ ὁποῖον ἢ μετὰ Χριστὸν παράδοσις τοῦ Στράβωνος, Ἀππιανοῦ, Παισανίου συνέφυρε, δὲν εἶνε δυνατόν διὰ τῆς καταλήξεως ἄδης νὰ παραχθῇ ἀπὸ τῆς λ. Ἀργος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ἀργέας ὀνόματος δυναμένου νὰ εἶνε μακεδονικόν, ἢ ἀπὸ τοῦ ὄντος μακεδονικοῦ Ἀργαίου. Τὴν σύγχυσιν μεταξὺ αἱ καὶ ε ἄριστα δεικνύει ὁ ἀξιόπιστος κώδιξ Στεφάνου τοῦ Βυζαντιοῦ ἐν λ. Ἀργέου φέρων « ἀπὸ Ἀργαίου Μακεδόνας, ἀφ' οὗ Ἀργεάδαι ». Οὕτω προδίδεται ὁ σκοπὸς τῆς παραδόσεως νὰ συνδέσῃ ὅπως ὅπως τὸν βασιλικὸν μακεδονικὸν οἶκον πρὸς τὸ ἐν Πελοποννήσῳ Ἀργος. Ἡ γραφὴ ὁμοῦ τοῦ κώδ. Rehdigeranus διωρθώθη ὑπὸ τοῦ Meineke εἰς Ἀργέου ἐν οὐ δέοντι. GEYER, Αὐτόθι σ. 37 ἔ., 47 ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1932 σ. 102 ἔ.

3. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1932 σ. 80 ἔ.

ρεσιδὸς μεταναστῶν, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ἕνας στενότετος δεσμὸς μεταξύ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν Ὁρεστῶν Μακεδόνων. Διὰ τοῦτο δὲν διστάζω νὰποκαλέσω τοὺς πρώτους Ὁρεστάς Μακεδόνας λαὸν παραποτάμιον. Ἡ ἀπομόνωσις ἐξ ἄλλου τῶν πρώτων τούτων Μακεδόνων εἰς τὸ Ἀργεσταῖον πεδῖον συντελεῖ καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν σκιώδους, ἅς τὴν ὀνομάσωμεν, ἐθνικῆς συνειδήσεως, τὴν ἀρχὴν τῆς μακεδονικῆς ἱστορίας. 1) Τὴν αὐτὴν ιδιότητα παραποταμίου λαοῦ πρέπει νὰναγνωρίσωμεν καὶ εἰς τοὺς Ἑλιμιώτας Μακεδόνας, ἐγκατεστημένους εἰς τὴν κατὰ τὸν μέσον ῥοῦν τοῦ Ἀλιάκμονος κοιλάδα, ὡς καὶ εἰς τοὺς Λυγκηστάς Μακεδόνας τῆς κοιλάδος τοῦ Ἐριγῶνος, τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἀξιοῦ. Σύνηθες εἶνε τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν λαῶν νὰ τὴν μαντεύωμεν ποία ἦτο ἐκ τῶν σχέσεων αὐτῶν μὲ τοὺς ποταμούς. Ἡ ναυτιλία ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἐγεννήθη, λέγει ὁ Reclus, 2) εἰς τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν. Εἰς τὸν Τίγρητα ποταμὸν λόγου χάριν καὶ τὸν Εὐφράτην οἱ παρόχθιοι εἶχαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γίνουιν δεξιολοι ναυτικοί, ἀφ' ἧς παρετήρησαν κορμούς δένδρων νὰ κατέρχωνται διὰ τοῦ ποταμοῦ· δὲν εἶχαν παρὰ νὰ τοὺς συνδέσουν εἰς σχεδίαν, διὰ νὰποκτήσουν τὸ πρῶτον πλοῖον.

Οὕτω τοὺς πρώτους Μακεδόνας Ὁρεστάς ὁ Ἀλιάκμων μετὰ τῶν πολυαριθμῶν παραποτάμων τοῦ ἐξυπηρέτει ὄχι μόνον ὡς ὕδατινὴ φυσικὴ, διαρκεστάτη καὶ εὐκολωτάτη ὁδός, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκίνουιν τὰ φορητὰ των ποταμόπλοια, ἀλλὰ καὶ ὡς χειρσαία ὁδός, ἄγουσα, ὡς ὁδὸς πόλεως, καὶ ὑποδεικνύουσα εἰς αὐτοὺς τὴν κατεύθυνσιν, ἣν πρέπει αἱ συγκοινωνίαι των νὰκολουθήσουν. Ὁ Mignet λέγει «οἱ λαοὶ εἶνε ὅπως τὸ ὕδωρ· ἀκολουθοῦν τὸν πρὸς τὰ κάτω ῥοῦν.» 3) Τῶ ὄντι ἡ κατεύθυνσις τῶν ποταμῶν ἐπιβάλλει εἰς τὴν εἰρηνικὴν τῶν λαῶν ἐπικοινωνίαν τὴν ἀκολουθητέαν ὁδὸν πρὸς τὸν κάτω ῥοῦν αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ πρῶτοι Ὁρεσταὶ Μακεδόνας ἀκολουθοῦντες τὸν ῥοῦν τοῦ Ἀλιάκμονος ἐστρέφοντο πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τοὺς ἐχώριζεν ὁ μέσος ῥοῦς τοῦ Ἀλιάκμονος, τὸ μακεδονικὸν κράτος τῆς Ἑλιμίας, ὅπου αἱ σημεριναὶ πόλεις Σιάτιστα, Γρεβενά, Σέρβια.

Ὁ Θουκυδίδης, ἡ ἀσφαλεστέρα διασωθεῖσα πηγὴ περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας μακεδονικῆς ἱστορίας, λέγει ῥητῶς ὅτι τὸ ἰδίον μακεδονικὸν κράτος τῶν Τημενιδῶν, τὸ τῆς Κάτω ἢ Παρὰ θάλασσαν Μακεδονίας ἰδρῦθη περὶ τὸ 700 π. Χ., πιθανώτατα ὑπὸ Περγίικου Α' (700-652 π. Χ.). 4) Πῶς εὐρέθησαν ὁμως

1. Περὶ τῆς Ὁρεσιδὸς καὶ Ἑλιμίας ὡς τῆς παλαιοτάτης κοιτίδος τῶν Μακεδόνων ἰδὲ GEYER, Αὐτόθι σ. 12, 38 καὶ Pauly Wissowa RE ἀρθ. Makedonia σ. 698.

2. ELISÉE RECLUS, L'homme et la terre, τόμ. Α', σ. 492 ἐ.

3. MIGNET, Introduction à l'histoire de la guerre de succession d'Espagne, σ. 15, ἐνθα ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἰδίον ὑπ' ὄψει τὴν Ἀραγωνίαν, Καταλωνίαν καὶ Πορτογαλίαν.

4. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, 99, 2 ἐ. GEYER, Αὐτόθι σ. 40 καὶ ἐν Pauly Wissowa RE ἐν ἀρθ. Makedonia σ. 699.

ἐκ τῆς ἐν Ὀρεστίδι κοιτίδος των οἱ Τημενίδαι εἰς τὴν Κάτω Μακεδονίαν ; Ἐν τῇ καθόδῳ των πρὸς τὴν θάλασσαν, ὡς πολλοὶ δέχονται, ὑπέταξαν ἄραγε προηγουμένως τὴν Ἑλίμιαν ;¹⁾ Τοῦτο δὲν ἀποκλείεται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου, ὅστις ῥητῶς δὲν λέγει, ἂν οἱ Ἑλιμιῶται ἔγιναν ὑπήκοοι τῶν Τημενιδῶν συγχρόνως, ἢ πρὸ, ἢ μετὰ τὴν Ἰδρυσιν τοῦ νέου αὐτῶν Παρὰ θάλασσαν κράτους καὶ τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν.²⁾ Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἐξορμήσεως τῶν Τημενιδῶν ἀπὸ Ὀρεστίδος πρὸς κατάκτησιν τῆς Κάτω Μακεδονίας καὶ Ἰδρυσιν ἐν αὐτῇ νέου μακεδονικοῦ κράτους εἶνε τὸ γνωστὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ φαινόμενον τῆς διαφοροποιήσεως τῶν κρατῶν. Κατὰ ταύτην νέον κράτος δημιουργεῖται παρὰ τὸ παλαιόν, ὅπως ὁ νέος κάλυξ τῶν φυτῶν ἐκφύεται ἐκ τοῦ παλαιοῦ κλάδου. Οὕτω λόγου χάριν εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἀπὸ τῶν ἀτλαντικῶν πολιτειῶν, πέραν τῶν Ἀλλεγανίων ὄρεων, ἐδημιουργοῦντο ἐκάστοτε νέαι πολιτεῖαι αἱ μὲν ἐκ τῶν δὲ διαφοροποιούμεναι μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰθρηκικοῦ Ὠκεανοῦ πρὸς Δ.³⁾ Οὕτω καὶ ἡ Γερμανία πέραν τοῦ Ἄλβιος ποταμοῦ πρὸς Α κατέκτησε καὶ ἀπώκισε τὰς σλαβικὰς χώρας, ὅπου ἐδημιουργήθησαν νέαι γερμανικαὶ πολιτεῖαι, ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος μ.Χ. καὶ ἐξῆς.⁴⁾ Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον Ὀρέσται Μακεδόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Περδίκκου Α', ἴσως καὶ μετὰ ἐλιμιωτῶν, ἀκολουθοῦντες τὸν ὄυν τοῦ Ἀλιάκμονος ἔφθασαν εἰς τὰς ἐκβολὰς του, διὰ νὰ κατακτήσουν τὴν ὑπ' ἄλλοφύλλων κατεχομένην πεδινὴν Μακεδονίαν, ὑποβάλλοντες εἰς ἀναγκαστικὴν μετοικεσίαν τοὺς ἄλλοφύλλους καὶ ἀποικίζοντες αὐτὴν διὰ Μακεδόνων. Οὕτω δημιουργεῖται ὁ νέος κάλυξ, τὸ νέον Παρὰ θάλασσαν μακεδονικὸν κράτος, ἐκ τοῦ παλαιοῦ κλάδου, τοῦ ἐν Ὀρεστίδι ὄρεινοῦ μακεδονικοῦ κράτους τῶν Τημενιδῶν. Τοῦτο πιστοποιεῖ καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ἡ παρ' Ἡροδότῳ φυλετικὴ περὶ Τημενιδῶν παράδοσις⁵⁾. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἀρχαῖον ὄρεστικὸν κράτος ἐξηκολούθησεν ὑφιστάμενον ὡς κράτος αὐτοτελὲς ὑπὸ Τημενίδας βασιλεῖς, ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ νέου ὑπὸ τὸν Περδίκκον Α' μακεδονικοῦ κράτους, ὡς ἡ ἱστορικὴ παράδοσις βεβαιοῖ⁶⁾. Ποῖα ἦσαν τὰ αἷτια τῆς ἀναζητήσεως ὑπὸ τῶν Ὀρεστῶν νέων ἐδαφῶν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀλιάκμονος;

1. GEYER, Αὐτόθι 45 ἔ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλης Ἑλλάδος, 1930, σ. 462.

2. GEYER, Αὐτόθι σ. 46.

3. H. HELMOT, Weltgeschichte, τόμ. Θ' σ. 214 ἔ.

4. WEBER - RIESS, Weltgeschichte, ἔκδ. Β', τόμ. Α' σ. 769 ἔ.

5. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, 2, 99 ΗΡΟΔΟΤΟΥ, 8, 137 ἔ. GEYER, Αὐτόθι 38 ἔ.

6. GEYER, Αὐτόθι 82 ἔ. 136. Δὲν εἶνε τὸ κράτος τῆς Ὀρεστίδος τὸ ἀσκοῦν ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων μακεδονικῶν κρατῶν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ προελθὸν τῆς κάτω Μακεδονίας κράτος τῶν Τημενιδῶν ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ, ἐν περιόδ. Ἑλληνικά τόμ. Ζ', σ. 43 ἔ. 47.

Ἐάν παρατηρήσωμεν εἰς τὴν ἡσχολήθησαν οἱ Τημενίδαι ἅμα φθάσαντες εἰς τὴν θάλασσαν, θὰ ἐννοήσωμεν τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης μεταναστάσεώς των. Ποικίλοι ἀλλόφυλοι τῶν Μακεδόνων, τὸ 700 π. Χ., εὐρίσκονται κατέχοντες τὰ ἐκατέρωθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλιάκμονος ἐδάφη, ὡς καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀξιού. Πίερες, θρακικῆς ἢ παιονικῆς καταγωγῆς, ἐντεύθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλιάκμονος· Βοττιαῖοι ἐκεῖθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλιάκμονος, παιονικῆς καταγωγῆς· Μύγδονες, θρακικῆς ἢ φρυγικῆς καταγωγῆς, πέραν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀξιού¹). Ἀνταγωνίζονται δηλαδὴ ποικίλα φύλα πρὸς κατάληψιν τῶν ἐκβολῶν τῶν δύο ποταμῶν καὶ πλήρη ναυτιλιακὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν, ἥτοι τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ἀξίας τῶν ἐκβολῶν. Ὅπως δηλαδὴ σήμερον βλέπομεν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἀνταγωνιζομένους ἀλλοφύλους λαοὺς πρὸς κατάκτησιν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβηως, Βουλγάρους, Ῥουμάνους, Ῥώσους· ἢ ἐν τῇ ΒΔ Εὐρώπῃ πρὸς κατάκτησιν ἀνταγωνιζομένους τῶν ἐκβολῶν, εἰς τὰς ὁποίας δημιουργεῖται ἐπικράτησις θαλασσίων συμπεφρόντων, τοῦ ποταμοῦ Μεύση, τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου, Βέλγους, Ὀλλανδούς, Γερμανούς· οὕτω καὶ πρὸ τοῦ 700 π. Χ. Πίερας, Βοττιαῖους, Μύγδονας. Τοῦτους τοὺς ἑτεροφύλους λαοὺς οἱ Τημενίδαι ἀφοῦ κατενίκησαν ἐν πολέμῳ, τοὺς ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς χώρας των, διὰ καταναγκαστικῆς μετοικεσίας. Τοὺς μὲν Πίερας, κατὰ Θουκυδίδην, μετόπισαν ὑπὸ τὸ Πάγγαιον ὄρος, τοὺς δὲ Βοττιαῖους εἰς Χαλκιδικήν· ἐξεδίωξαν δὲ καὶ τοὺς Ἡδῶνας ἐκ τῆς Μυγδονίας²).

Πρῶτον λοιπὸν ἐπιστημονικὸν δίδαγμα ὅπερ ἀποκομίζομεν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου εἶναι τοῦτο. Οἱ Τημενίδαι δὲν ἐπεδόθησαν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Πιέρων, Βοττιαίων καὶ Μυγδόνων πρὸς διαρπαγὴν καὶ καταταστροφὴν τῆς χώρας των, ὡς εἶνε οἱ πόλεμοι νομαδικῶν λαῶν, οἵτινες οὐδεμίαν ἐκτίμησιν ἔχουν πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς γῆς³) ἀλλ' ὅλως τοῦναντίον ἐκτιμοῦν ὅσον πρέπει τὴν ἀξίαν τῆς γῆς ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως καὶ μεταβάλλουν τὴν κατάκτησίν των εἰς ἀποίκισιν τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν ἐπὶ τῶν κατακτηθέντων ἐδαφῶν. Τὰ παγκόσμια κράτη τῆς ἀρχαίας Δυτικῆς Ἀσίας κατὰ τοὺς κατακτητικούς των πολέμους ἐρημῶνουν ἐπίσης τὴν ἐχθρικὴν χώραν τῶν κατοίκων της, ὡς Περδίκκας Α', καὶ μετοικίζουν ἀποίκους ἀλλοφύλους ἢ ὁμοφύλους ἐπ' αὐτῆς⁴). Τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι οἱ Ὀρέσται ἀνεζήτησαν, δι' ἀνεπάρκειαν τῆς πατρίδος γῆς, νέα ἐδάφη πρὸς ἀποίκισιν· τοῦτο σημαίνει ὅτι

1. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, 2, 99, GEYER. Αὐτόθι σ. 6 ἔξ. 24 ἔ., BELOCH. Αὐτόθι, τόμ. Α' σ. 70, 78, 79, ἐνθα ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῶν προμακεδόνων τούτων.

2. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, 2, 99.

3. Ι. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ, ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Β' σ. 112 ἔ.

4. ED. MEYER, Geschichte des Altertums, τόμ. Γ', Stuttgart, 1937, σ. 11 ἔ. 32.

οἱ Ὅρεσται ὑπερπληθυνθέντες ἐν Ὅρεσιδί ἦσαν ἠναγκασμένοι ν' ἀναζητήσουν νέαν γῆν ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ θρέψουν τὸν λαὸν τῶν. Πλήρης δ' ὁμογνωμοσύνη πρέπει νὰ συνώδευε τὸν λαὸν τῶν Ὅρεστών κατὰ τὴν ἀποικιστικὴν ταύτην ἐκστρατείαν. Λόγῳ τῆς καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν, ἐλάχισται ταξικαί, μορφωτικαί καὶ ἄλλαι ἀντιθέσεις θὰ ὑφίσταντο ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ τῶν· διὰ τοῦτο ὁμογενεστέρα εἰς συναισθήματα, διαφέροντα, παραστάσεις καὶ ἔξεις θὰ ἦτο ἡ κοινωνία τῶν. Ὅσον δὲ ἀγροικότερος εἶνε ὁ ἄνθρωπος, ὅσον ὀλιγώτερον ἐξειλιγμένος εἶνε, τόσον ὀλιγώτερον δύναται νάνεχθῆ νὰ ἴσταιται μεμονωμένος κατὰ τὰς ἰδέας του. Ὅ,τι τότε δέκα πιστεύουν, ἀσπάζονται περαιτέρω ἑκατὸν ἄλλοι. Ὅ,τι ἑκατὸν ἐπίστευσαν, γίνεται τὸ σύνθημα χιλίων.

Κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἡ κατάκτησις καὶ ἀποίικισις νέων χωρῶν ὑπὸ τοὺς Τημενίδας ἐσυνεχίσθη¹⁾. Οἱ Τημενίδαι κατέκτησαν καὶ τὴν Ἑορδίαν, ἥτοι τὴν πεδιάδα τῶν σημερινῶν Καϊλαρίων, μετοίκισαντες τοὺς διασωθέντας ἐκ τῶν Ἑορδῶν, φρυγικοῦ λαοῦ· ὡς καὶ τὴν Ἀλμωπίαν, σημερινὴν Καρατζόβαν, μετοίκισαντες καὶ τοὺς Ἀλμωπας, ὧν ἀγνοοῦμεν τὴν φυλετικὴν καταγωγὴν. Ἐγεννήθη λοιπὸν παρὰ τοῖς νεωτέροις ἱστορικοῖς τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ σειρά τῆς κατακτήσεως τῶν Τημενιδῶν πράγματι ἦτο ἐκείνη ἣν παρέδωκεν ὁ Θουκυδίδης, ὡς ἀνωτέρω τὴν περιγράφομεν, ἢ ἡ κατάκτησις τῶν Τημενιδῶν ἤρχισεν ἀπὸ Ἑορδίας²⁾, ἐπεκαθεῖσα βραδύτερον εἰς τὴν κάτω Μακεδονίαν, διότι ἡ Ἑορδία ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν ἄποψιν ταύτην, στρατηγικὴν κλεῖδα διὰ τὴν δι' Ἑδέσσης κάθοδον εἰς τὴν κάτω Μακεδονίαν³⁾. Ἄλλ' ἡ παρατήρησις ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς διαφορᾶς τοῦ ὑψομέτρου μεταξὺ κοιλάδος Ἑλιμίας, 200-300 μ. ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, καὶ ὑψιπέδου Ἑορδίας, 530-600 μ., πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐγκλείει στρατηγικὰς δυσχερείας διὰ τὸν ἀποπειρώμενον εἰσβολὴν ἀπὸ Ἑλιμίας εἰς Ἑορδίαν· ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ παρατήρησις πόσον φυσικωτάτη καὶ εὐκολωτάτη διὰ τοῦ Ἀλιάκμονος εἶνε ἡ κάθοδος εἰς τὴν θάλασσαν, ὄλιπει τὸ βάρος τῆς ἀληθείας εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου διατυπωθεῖσαν σειράν, ὡς νομίζω. Καὶ δεύτερον δὲ πρόβλημα συναφὲς πρὸς τὰ εἰρημένα ἠγέρθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν. Ἐννοῶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τοῦ μεγάλου μακεδονικοῦ κράτους. Πότε ἐπετεύχθη ἡ ἐνότης τοῦ κράτους ἐκείνου; ἀρὰ γε ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' 498-454 π. Χ.; ἢ μόνον πολὺ βραδύτερα διὰ Φιλίππου τοῦ Β' 359-336; ⁴⁾ Καὶ

1. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, 2, 99.

2. GEYER, Αὐτόθι 25, 38 ἔ., ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλης Ἑλλάδος, 1930, σ. 462, ἸΩ. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ, Μακεδονικὴ πολιτικὴ κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα, Θεσσαλονίκη, 1936, σ. 3 ἔ.

3. GEYER, Αὐτόθι σ. 25.

4. GEYER, Αὐτόθι σ. 46, 2.

πῶς ἐπετεύχθη ἐξ ἄλλου ἢ ἐνότης τοῦ μακεδονικοῦ κράτους ; Διὰ τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατακτήσεως ἢ δι' ἄλλου τρόπου ; Παρὰ τοῦ Θουκυδίδου μανθάνομεν ὅτι τὰ μεσόγεια, ἐν τῇ ΒΔ Μακεδονίᾳ, μακεδονικὰ κράτη, τῶν Ὀρεστών, Ἐλιμιωτῶν, Λυγκηστῶν καὶ τὰ ἄλλα ἀκόμη, τὰ ὅποια παρέλιπεν ὁ ἱστορικὸς ῥητῶς νὰ μνημονεύσῃ, ἀπρηίθμησε δὲ πολὺ πιθανῶς ὁ Κεραμόπουλλος τελευταῖον ¹), κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦσαν «ξύμμαχα καὶ ὑπήκοα» τοῦ παρὰ θάλασσαν κράτους τῶν Τημενιδῶν, ἐβασιλεύοντο δὲ ὑπὸ ἰδίων βασιλέων ²). Ὅλα ὁμοῦ τὰ μακεδονικὰ κράτη ἀπετέλουν μίαν ἀμφικτυονίαν ὡς ἦτο ἢ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος βοιωτικὴ τῆς Ὀγχηστοῦ, ἢ ἰωνικὴ τῆς Δήλου, ἢ τῆς Καλαυρίας, ἢ Δελφικὴ ; ἢ ἀπετέλουν ἡγεμονικὴν συμμαχίαν, ὡς ἦτο, ἐν νεωτέροις χρόνοις, ἢ λακεδαιμονικὴ ἢ πελοποννησιακὴ, ἢ πρώτη καὶ δευτέρα ἀττικὴ, ἢ κορινθιακὴ ; ἢ ἀπετέλουν συμπολιτείαν ὅπως ἦτο ἢ μικρασιατικὴ δωρικὴ, ἢ ἢ ἰωνικὴ, ἢ ἢ Θεσσαλικὴ, ἢ ἢ ἀκόμη νεωτέρα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων αἰωλικὴ καὶ ἰχαικὴ ³). Ὁ Κεραμόπουλλος τὴν ἔνωσιν τῶν μακεδονικῶν κρατῶν τὴν παρέβαλε πρὸς τὴν σύγχρονον ὁμοσπονδιακὴν πολιτείαν τῆς Γερμανίας, τὴν πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου τοῦ 1914 ⁴). Ἡ πολιτειακὴ αὕτη μορφὴ ὁμοσπονδιακῆς πολιτείας, ἥτοι ἐνώσεως αὐθυποστατῶν πολιτειῶν εἰς νομικὴν προσωπικότητα δημοσίου δικαίου, ἀσκοῦσαν ἐξ ἰδίου δικαίου κυρίαρχον πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπὶ τῶν πολιτειῶν τούτων καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ αὐτῶν, ἐνῶ ταυτοχρόνως αἱ ἀποτελοῦσαι ταύτην πολιτεία ἀσκοῦσι πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπίσης ἐξ ἰδίου δικαίου, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν εἰσέρχεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῆς ὁμοσπονδίας, δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀχαικὴν συμπολιτείαν ⁵). Προφανῶς τοιαύτη δὲν ἦτο ἢ ἔνωσις τῶν ἀρχαίων μακεδονικῶν κρατῶν. Ἀλλ' αὕτη ταυτίζεται πρὸς τὴν ἐν ἔτει 1777 συσταθεῖσαν πολιτικὴν ὁμοσπονδίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἥτοι δυνάμει συμβάσεως, ἔνωσιν κυριάρχων πολιτειῶν, πρὸς ἐτιδίωξιν ὠρισμένων σκοπῶν, οὔτε νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου ἀποτελοῦσαν, οὔτε κυρίαρχον πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐξ ἰδίου δικαίου, ἐπὶ τῶν πολιτειῶν καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῶν, αἵτινες συνιστοῦν ταύτην, ἀσκοῦσαν ⁶).

1. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, ἐν Ἡμερολογίῳ μεγάλης Ἑλλάδος, 1930, σ. 464 ἑ.

2. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, 2, 99.

3. EHRENBERG, Αὐτόθι σ. 49 ἑ.

4. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ, ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. 1932, σ. 100 καὶ ἐν Ἡμερολογίῳ μεγάλης Ἑλλάδος, 1930, σ. 461.

5. G. GILBERT, Handbuch der griechischen Staatsaltertümer, 2, 110 ἑ., ἄρθρ. Achaicum foedus ἐν D a r e m b e r g et S a g l i o, Dictionnaire des antiquités grecques et Romaines.

6. H. HELMOT, Weltgeschichte, τόμ. Θ', σ. 189 ἑ., G. JELLINEK, Die Lehre von den Staatenverbindungen σ. 184 ἑ.

Ἡ τοιαύτη πολιτειακὴ μορφή παραβλητέα πρὸς τὴν ἡγεμονικὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης, ἢ τῶν Ἀθηνῶν, ἣτις ὁμως προσεγγίζει περισσότερον πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν ἀρχαίων μακεδονικῶν κρατῶν, περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος¹⁾). Κατὰ πόσον προήγετο ἡ ἐνότης τοῦ μεγάλου μακεδονικοῦ κράτους, ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου Α' 498-454 π. Χ. καὶ ἐξῆς, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν ἐξῆς παρατηρήσεων. Ἡ ἐχθρική ἐν πρώτοις στάσις τῶν μεσογειῶν μακεδονικῶν κρατῶν πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν μακεδονικοῦ κράτους, Περδίκκων Β', 436-413 π. Χ., καὶ Ἀρχέλαον, 413-399 π. Χ., ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Α' δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἐδραιώσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν μεσογειῶν μακεδονικῶν κρατῶν. Ἐπομένως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐνότητος τοῦ μεγάλου μακεδονικοῦ κράτους.²⁾ Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ἀμύντου Γ', 393-370 π. Χ., βλέπομεν προσπάθειαν τῶν Τημενιδῶν ἐξικνουμένην μόνον μέχρι τοῦ σημείου νὰ διατηρήσουν τοῦλάχιστον ἐν ἰσχύϊ τὴν παλαιὰν συνθήκην συμμαχίας καὶ ὑπηκοότητος τῶν βασιλέων τῶν μεσογειῶν κρατῶν, Ἐλιμίας, Λυγκηστίδος³⁾). Καὶ μόνον ἐπὶ Περδίκκου Γ', 365-359 π. Χ., μετὰ πιθανότητος δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ Ὁρεσις καὶ ἡ Ἐλίμια καὶ ἡ Λυγκησις περιῆλθον εἰς πραγματικὴν λεγομένην ἔνωσιν, Realunion, μετὰ τοῦ κράτους τῶν Τημενιδῶν. Συνήθως ὁμως μέχρι τοῦδε ἡ πραγματικὴ ἔνωσις τῆς Ὁρεσίδος καὶ Ἐλιμίας ἀπεδίετο εἰς τὸν βασιλέα Φίλιππον Β', 359-336 π. Χ.⁴⁾ Ὡστε ἐν συμπεράσματι μόνον ἐπὶ Φιλίππου Β' ἐπετεύχθη ἐνότης τοῦ μακεδονικοῦ κράτους. Ἄλλ' ἡ ἐνότης αὕτη καὶ ἐπὶ Φιλίππου Β' ὅποια τις ἦτο; Οἱ μὲν ἐλιμιῶται ἀληθῆς εἶναι ὅτι παρέμεναν πιστοὶ εἰς τοὺς Τημενίδας, διαρκοῦντος τοῦ κατ' Ἰλλυριῶν πολέμου τοῦ Φιλίππου Β'. Ἐξ ἄλλου οὗτος συνεζεύχθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἐλιμίας Δέρδα, τὴν Φίλαν. Ἄλλ' οἱ Ὁρέσται καὶ οἱ Λυγκησταὶ ἐκόντες, ἄκοντες, εἶχον ταχθῆ μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν. Φυσικὸν ἦτο, Φίλιππος Β', μετὰ τὴν κατ' Ἰλλυριῶν νίκην του, νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐνσωμάτωσιν τῶν ὄρεινῶν μακεδονικῶν κρατῶν εἰς τὸ κράτος του. Δὲν κατώρθωσεν ὁμως οὐδὲ αὐτὸς νὰ ἐξαλείψῃ κάθε ὑπόλειμμα αὐτοτελείας τῶν κρατῶν ἐκείνων. Οἱ βασιλεῖς τῶν μικρῶν ἐκείνων μακεδονικῶν κρατῶν ἐφεξῆς γίνονται ἡγέται τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν⁵⁾).

Ποία ἐρμηνεῖα πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὴν τοιαύτην βραδύτητα ἐνοποιή-

1. C. HERMANN, Lehrbuch der griechischen Staatsaltertümer § 11 σημ. 4, 34, 36. § 156 σημ. 9.

2. GEYER, Αὐτόθι σ. 46.

3. GEYER, Αὐτόθι 117.

4. GEYER, Αὐτόθι 136.

5. GUSTAVE GLOTZ, Histoire grecque, τόμ. Γ', Paris, 1936, σ. 228 ἑ.

σεως τοῦ μακεδονικοῦ κράτους ; Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀποκτᾶ καὶ γενικώτερον κοινωνιολογικὸν ἐνδιαφέρον πρὸς μελέτην.

Τελευταῖον ἔγιναν γνωστὰ παραδείγματα τοιαύτης βραδείας δημιουργίας κράτους, ὄχι αἰφνιδιαστικῶς διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς βίας καὶ τῆς κατακτήσεως καὶ ἄνευ προπαρασκευῆς, ἀλλὰ βαθμιαίως¹ οὕτως ὥστε τὸ κράτος νὰ εἶνε προῖον καὶ δημιούργημα μακρᾶς, σταθερᾶς καὶ διαρκοῦς δι' εἰρηνικῶν μέσων προπαρασκευαστικῆς ὁδοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθεν ἔσκεμμένως ἡ κυριαρχοῦσα ἡγέτις ὁμὰς τοῦ παρασκευαζομένου νὰ συμπληθῆ νέου κράτους. Ὅπως ἐν Μακεδονίᾳ εἶνε κυριαρχοῦσα ἡ κοινωνικὴ ὁμὰς τῶν Ὀρεστών, τῆς ὁποίας ἡγοῦνται οἱ Τημενίδαι καὶ ἦτις ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος εἶχε παράσχει δείγματα τῶν κυριαρχικῶν τῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων ιδιοτήτων, τοιουτοτρόπως ἐν νοτίῳ Ἀμερικῇ. Εἰς τὰς φυλάς τῶν Ἰθαγενῶν Ἰνδῶν τῆς Βραζιλίας, τῶν Ἀρουάκων, παρατηρήθη ὁ τύπος οὗτος δημιουργίας κρατῶν. Μέλῃ δηλαδὴ φυλῆς Ἀρουάκων ἡγετικά εἰσέρχονται εἰς ἄλλας φυλάς, κατ' ἐπικράτησιν εἰρηνικῶς, καὶ διὰ βαθμιαίας διεισδύσεως, κατὰ σταγόνας προβαίνουσας, ἐπεκτείνονται ἐντὸς αὐτῶν καὶ ἀναλαμβάνουν σιγὰ σιγὰ εἰς χεῖράς των τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν δύναμιν τοῦ τόπου¹). Οὕτω ἰδρύεται ὑποτυπῶδες ἀρουακικὸν κράτος. Ἐνταῦθα δηλαδὴ ἔχομεν πρὸ ἡμῶν παράδειγμα ἰσχυρᾶς κοινωνικῆς διαφοροποιήσεως, δημιουργίας κράτους διὰ καθαρῶς ἐσωτερικῆς ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, ἄνευ ἐπιβολῆς ἑξωτερικῆς βίας. Τοῦτο προκαλεῖ τὴν προσοχὴν μας. Ἀνάλογον, προτείνω, νὰ δεχθῶμεν τὴν ὁδὸν διὰ τῆς ὁποίας ἔγινε τὸ ἐνιαῖον μέγα μακεδονικὸν κράτος τῶν Τημενιδῶν. Δηλαδὴ ὅτι οἱ Τημενίδαι ἐχρησιμοποίησαν ἀμφοτέρως τὰς μεθόδους κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ μακεδονικοῦ ἐνιαίου κράτους καὶ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς πολιτειακῆς μορφῆς αὐτοῦ, ἣν τοῦτο εἶχε τὸν Ζ' αἰῶνα, τῆς μορφῆς ὁμοσπονδίας πολιτειῶν, εἰς τὴν μορφὴν ἀπλῆς πολιτείας, ἣν προσέλαβεν ἀπὸ Φιλίππου Β'. Οἱ Τημενίδαι ἐχρησιμοποίησαν, καθὰ καὶ οἱ Ἀρουάκοι, πρὸς τοῦτο καὶ τὴν ἐπιβολὴν βίας, τὴν κατάκτησιν, περὶ ἧς ὁμιλήσαμεν ἀνωτέρω καὶ τὰ εἰρηνικὰ μέσα. Διὰ τοῦτο ὑπῆρξε τόσον μακρᾶς διαρκείας ἡ προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν ἐνιαίου μακεδονικοῦ κράτους. Μόνον ἡ κατάκτησις δίδει ταχέως ἀποτελέσματα. Προσάγω δὲ τεκμήρια τῆς γνώμης ταύτης τὰ ἑξῆς. Τοιαύτην χρησιμοποίησιν εἰρηνικῶν μέσων ἐκ μέρους τῶν Τημενιδῶν, ἐπὶ σκοπῷ βαθμιαίας διεισδύσεως εἰς τὰ ὄρεινὰ λοιπὰ βασιλευόμενα μακεδονικὰ κράτη, θεωρῶ τὴν πολιτικὴν τῶν ἐπιγαμιῶν, μετὰ τῶν ἄλλων βασιλικῶν μακεδονικῶν οἴκων, ἣν ἐνεκαινίασαν ἐπινοήσαντες οἱ Τημενίδαι. Ἐχομεν δὲ σαφεῖς ἐκ τῶν σωζομένων πηγῶν περὶ τούτου μαρτυρίας. Περὶ τοῦ Ἀρριδαίου, λόγου χάριν, βασιλέως τῆς Ἑλιμίας, ἐκ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Θουκυδίδου Α' 57, 3 μανθάνομεν ὅτι ἦτο ἀνεπιδὸς Περδί-

1. ALFRED VIERKANDT, *Gesellschaftslehre*, ἔκδ. Β', 1928, σ. 471 ἑ.

κου καὶ Φιλίππου, τῶν υἱῶν Ἀλεξάνδρου Α', 498-454 π. Χ., βασιλέως τῆς κάτω Μακεδονίας. Ὁ Beloch ἐρμηνεύων τὸν σχολιαστὴν τοῦ Θουκυδίδου δέχεται ὅτι ὁ Ἀρριδαῖος εἶχε νυμφευθῆ θυγατέρα Ἀμύντου Α', 540-498 π. Χ., ἀδελφὴν δὲ Ἀλεξάνδρου Α' 1). Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Geyer, ὁ Ἀρριδαῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Α' καὶ ἀδελφὸς Ἀλεξάνδρου Α' 2). Ὁ Ἀρριδαῖος λοιπὸν τὸν πρωτότοκον υἱὸν του Δέρδα Α' γεννηθέντα κατὰ Beloch περὶ τὸ 480 π. Χ., ὠνόμασε δι' ὀνόματος μὴ ἀπαντῶντος εἰς τὸν οἶκον τῶν Τημενιδῶν, ἀλλ' ἐγχωρίου ἐλιμιωτικοῦ, πιθανῶς μυθικοῦ ἤρωός τινος, μόνον καὶ μόνον, λέγει ὁ Geyer, « ἵνα τὸν υἱὸν του Δέρδα συνδέσῃ στενότερα μὲ τοὺς ὑπηκόους του ἐλιμιώτας » 3). Καὶ ἡ ἐρμηνεία αὕτη τοῦ Geyer, ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ὑποστηρίζει τὴν γνώμην μου περὶ βραδείας τῶν Τημενιδῶν εἰς τὰ ἄλλα μακεδονικὰ ὄρεινα κράτη εἰρηνικῆς διεισδύσεως. Ὁ Τημενίδης ἐξ ἄλλου Ἀμύντας Γ', 390-369 π. Χ., συνεζεύχθη Εὐρυδίκην, θυγατέρα τοῦ Ἴρρα, βασιλέως τῆς Ἐλιμίας καὶ ἀδελφὴν Δέρδα Β' ἐξ οὗ γάμου ἐγεννήθη Ἀλέξανδρος Β', Περδικκας Γ' καὶ Φίλιππος Β' ὁ πατὴρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου 4). Ἐπίσης Δέρδας Β' τῆς Ἐλιμίας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα Ἀρχελάου τοῦ βασιλέως τῆς κάτω Μακεδονίας 5) Φίλιππος Β' ἔλαβε σύζυγον Φίλαν, ἀδελφὴν Δέρδα καὶ Μαχάτα ἐξ Ἐλιμίας 6). Λεονάτος τέλος ὁ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ὀρестείας « κατὰ γένος προσῆκε τῇ Φιλίππου μητρὶ », δηλαδὴ Φιλίππου Β', διὸ διετέλεσε καὶ σωματοφύλαξ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου 7). Ἡ ἐπινόησις κατὰ ταῦτα τῆς πολιτικῆς τῆς διὰ κηδεστειῶν διεισδύσεως εἰς ξένους βασιλικούς οἴκους καὶ λαούς, μὲ τὸν ἐσκεμμένον σκοπὸν ἀποκτίσεως πολιτικῆς δυνάμεως παρ' αὐτοῖς, ὡς τοῦτο κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐγένετο, καὶ χρησιμοποίησεως ταύτης δι' εὐρύτερους πολιτικούς ὀρίζοντας, ὡς εἶνε ἡ δημιουργία ὁμοσπονδίας πολιτειῶν, ἀνήκει εἰς τοὺς Τημενίδας Μακεδόνας βασιλεῖς. Κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ Θεοδόριχος ὁ μέγας, ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀστρογότθων, διενόηθη νὰ ἰδρῦσῃ ὁμοσπονδίαν γερμανικῶν πολιτειῶν, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν του, διὰ τοιούτων βασιλικῶν κηδεστειῶν. Ὁ ἴδιος συνεζεύχθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Χλοδοβίκου, 481-511 μ. Χ., τὴν δὲ ἀδελφὴν του Ἀμαλαφρέδαν συνέζευξε μετὰ βασιλέως τῶν Βανδάλων Θρασαμούνδου, 496-523 μ. Χ. τῶν θυγατέρων του τὴν μίαν συνέζευξε μετὰ τοῦ βασιλέως

1. KARL JUL. BELOCH, Αὐτόθι, τόμ. Γ', 2, σ. 63.

2. GEYER, Αὐτόθι, σ. 78.

3. GEYER, Αὐτόθι, σ. 79.

4. GEYER, Αὐτόθι, σ. 123.

5. GEYER, Αὐτόθι, σ. 123.

6. KARL JUL. BELOCH, Αὐτόθι, τόμ. Γ', 2, 76.

7. ΣΟΥΓΓΙΑΣ, ἐν λέξει.

τῶν Βηζιγόθων Ἀλαρίχου Β', 484-507 μ. Χ., τὴν δ' ἑτέραν μετὰ τοῦ βουργουνδίου πρίγκηπος Σιγισμούνδου· τὴν ἀνεπιάν του τέλος Ἀμαλαβέργαν συνέξευξε μετὰ τοῦ θουριγγίου ἡγεμόνος Ἐρμανφρέδου¹⁾. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις χρήσιμος μᾶς εἶναι ἡ ὑπόμνησις καὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἀψβουργικοῦ κράτους ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ἐνας ἡγεμονικὸς οἶκος δι' ἐπιγαμιῶν ἀπέκτησε πλῆθος χωρῶν, αἵτινες ἀρχικῶς οὐδὲν κοινὸν εἶχον. Δι' ὃ οἱ Ἰταλοὶ ἔλεγον, ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν εἶνε κράτος, ἀλλὰ μόνον οἰκογένεια²⁾.

Ἄλλ' ἢ, ὡς ἄνω, ἐρμηνεῖα μου περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνότητος τοῦ μεγάλου μακεδονικοῦ κράτους στηρίζεται καὶ ἐπὶ χωρίου τοῦ Στράβωνος, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐδόθη ποτὲ κοινωνιολογικὴ ἐρμηνεῖα. Τοῦτο εἶναι τὸ Θ' 434, 11. « Διὰ τὴν ἐπιφάνειάν τε καὶ τὴν ἐπικράτειαν τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Μακεδόνων οἱ πλησιάζοντες αὐτοῖς μάλιστα τῶν Ἑπειρωτῶν, οἱ μὲν ἐκόντες οἱ δ' ἄκοντες, μέρη καθίσταντο Θεσσαλῶν ἢ Μακεδόνων, καθάπερ Ἀθαμᾶνες καὶ Αἴθικες καὶ Τάλαρες Θετταλῶν, Ὀρέσται δὲ καὶ Πελαγόνες καὶ Ἐλιμιῶται Μακεδόνων ».

Παραλείπω ν' ἀναφέρω τὰς μέχρι τοῦδε δοθείσας ἱστορικὰς ἐρμηνεῖας τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Στράβωνος. Ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνιολογικῆς τοῦτο σημαίνει τὰ ἑξῆς. Ἐχομεν, συμφώνως μὲ τὰ ἀνωτέρω, πρὸ ἡμῶν μίαν κυριαρχοῦσαν ἡγέτιδα κοινωνικὴν ὁμάδα· τὴν τῶν Θεσσαλῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων ἀφ' ἑτέρου, νοεῖται δὲ ἐκ τῶν συμφραζομένων, τῶν ὑπὸ τοὺς Τημενίδας. Τοῦτο σημαίνει ἡ φράσις τοῦ Στράβωνος « διὰ τὴν ἐπιφάνειάν τε καὶ τὴν ἐπικράτειαν ». Ἀνωτέρω ἐξήγησα ποῖα ἦσαν τὰ δειγμάτων τῆς τῶν Τημενιδῶν ἐπιφανείας καὶ ἐπικρατείας, ὃ ἔστι τῶν κυριαρχικῶν καὶ ἡγετικῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων. Οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες, οἱ ἐσκεμμένως προβαίνοντες νὰ ἐνσωματώσουν εἰς τὸ κράτος αὐτῶν τὰ « πλησιάζοντα αὐτοῖς μάλιστα » φῦλα, μετέρχονται ἀμφοτέρας τὰς μεθόδους· καὶ τὴν τῆς ἐπιβολῆς βίας, τῆς κατακτήσεως, καὶ τὴν μέθοδον τῆς εἰρηνικῆς διεισδύσεως, καθὰ οἱ Ἀρουάκοι. Διότι, λέγει ὁ Στράβων, ὅτι τῶν « πλησιάζόντων αὐτοῖς μάλιστα », « οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δ' ἄκοντες μέρη καθίσταντο Θεσσαλῶν ἢ Μακεδόνων », ὃ ἔστι ἐνσωματοῦντο εἰς τὸ κράτος τῶν Θεσσαλῶν ἢ τῶν Μακεδόνων. Ῥητῶς δ' ἀναφέρει ὁ Στράβων ὅτι εἰς τὸ κράτος τῶν Μακεδόνων, τῆς κάτω Μακεδονίας, ἐνσωματώθησαν οἱ « πλησιάζοντες αὐτοῖς μάλιστα » Ὀρέσται καὶ Πελαγόνες καὶ Ἐλιμιῶται. Δὲν ἀποσαφηνίζει ὁ Στράβων τοὺς τρόπους τῆς εἰρηνικῆς τῶν Τημενιδῶν διεισδύσεως εἰς τὰ βασίλεια τῆς Ὀρεστίδος, τῆς Πελαγονίας καὶ Ἐλιμίας, παραλείπων νὰ μνημονεύσῃ καὶ τ' ἄλλα μεσόγεια μακεδονικὰ κράτη. Ἐνα ὅμως ἐκ τῶν τρώπων τούτων, τὸν διὰ βασιλικῶν κηδεστειῶν, ἐμνημόνευσα ἤδη ἀνωτέρω. Ἐκ

1. WEBER - RIESS, Weltgeschichte, ἔκδ. Β', 1924, τόμ. Α', σ. 559.

2. HEINR. VON TRBITSCHKE, Politik, ἔκδ. 5η. 1922, τόμ. Α', σ. 114.

τῶν ἀνωτέρω ἐνταῦθα ἐκτιθεμένων ἐπιτρέπεται νὰ συναγάγω ὅτι ὁ Στράβων εἶνε ὁ πρῶτος ἱστορικὸς ὅστις παρατήρησε τὸ κοινωνιολογικὸν τοῦτο φαινόμενον τῆς συνδεδεασμένης μεθόδου, δι' ἧς ἰδρύνονται κράτη· καὶ τὸ διετύπωσεν εἰς νόμον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο ἄγνωστον μέχρι τοῦδε.

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸν δεύτερον μεγάλον ποταμὸν τῆς Μακεδονίας, τὸν Ἄξιόν, τὸν τόσον στενωῶς συνδεόμενον μετὰ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Ἐνῶ ὁ Ἀλιάκμων διήνοιξεν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν ὁδὸν ἀπὸ τῶν μεσογειῶν ὄρεινῶν περιοχῶν πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἀντιθέτως ὁ Ἄξιὸς ὑπῆρξεν ἡ λεωφόρος δι' ἧς οἱ Μακεδόνες ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν του, εἰσέδυσαν πρὸς βορρᾶν, ὡς καὶ διὰ τῶν πολυαριθμῶν αὐτοῦ παραποτάμων, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ διαρροεμένην ἀρχαίαν Παιονίαν, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν νότιον Παιονίαν καὶ ἐξεμεταλεύθησαν οἰκονομικῶς τὰς ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων του ἐκτεινομένης χώρας, ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, Βοττιαίαν· Μυγδοनीαν, Πελαγονίαν· Σιντικὴν, διανοίγοντες τὴν ὁδὸν οὕτω τῆς μελλούσης τύχης τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Μέχρι τίνος σημείου πρὸς βορρᾶν ἐξετείνεται ἡ διείδυσις αὕτη τῶν Μακεδόνων; Βεβαίως τὰ ὅρια ταῦτα πρέπει ν' ἀναζητηθῶν εἰς τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ ἐνιαίου μακεδονικοῦ κράτους. Τὰ ὄρη δηλαδὴ τὰ περιβάλλοντα τὴν ἀρχαίαν πόλιν Στόβους, κειμένην κατὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Ἄξιοῦ καὶ τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Ἐριγῶνος, ἅτινα συνδέουν τὸ πρὸς Δ ὄρος Βαβυνα μὲ τὸ πρὸς Α. Μεσσάπιον ὄρος, νῦν Malech, φαίνεται ὅτι, ἀπὸ τῆς νίκης Φιλίππου Β' κατὰ τῶν Παιόνων, ὑπῆρξε τὸ πρὸς Β ὄριον τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας¹⁾. Ἦτοι τὸ λεκανοπέδιον τοῦ μέσου ὄρου τοῦ Ἄξιοῦ, πρὸς νότον τῶν Βυλαζόρων, νῦν Βελεσσῶν, ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου ὁ Ἄξιὸς προσλαμβάνει τὴν μεγίστην ἀνάπτυξιν τῆς ἰδιοφυοῦς αὐτοῦ σημασίας, ὡς συγκοινωνιακῆς ἀρτηρίας, ὅπου ἡ συνισταμένη δύναμις τῶν ὑδατίνων ὄγκων του, ὅπου ἡ συμβολὴ τοῦ μεγάλου παραποτάμου αὐτοῦ Ἐριγῶνος, ὅθεν ἐκτείνει τὴν συγκοινωνιακὴν του ἐπίδρασιν ἐπὶ ἐκτεταμένων περιοχῶν, ὑπῆρξεν ἡ βορειοτάτη μακεδονικὴ ἐπαρχία, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Φιλίππου Β' μέχρι, κατὰ Πολύβιον, Φιλίππου Ε' τοῦ προτελευταίου τῶν Μακεδόνων βασιλέων²⁾.

Ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων, ἀπὸ Ν πρὸς Β, ἐξετείνεται, κατὰ ταῦτα ἡ οἰκονομικὴ διὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένης ἡπειρωτικῆς ἐπιδράσεως δραστηριότης τῶν Μακεδόνων τοῦ ἐνιαίου κράτους κατὰ τὸν τέταρτον, τρίτον καὶ δεύτερον ἐν μέρει π. Χ. αἰῶνα. Ἡ δραστηριότης αὕτη θὰ ἦτο μᾶλλον περιορισμένη, ὡς εἶνε φυσικόν, κατὰ τοὺς προηγουμένους αἰῶνας, ἀπὸ Περδίκκου Α' καὶ ἔξῃς, καὶ λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἀσφαλείας ἐν

1. DROYSEN, Geschichte des Hellenismus, ἑλλην. μετάφρ. τόμ. Α' σ. 140, BELOCH, Αὐτόθι, τόμ. Β' σ. 308.

2. BELOCH, Αὐτόθι, τόμ. Γ' 1, 586, 661, ΠΟΛΥΒΙΟΥ, Ε' 97.

τῇ βορείῳ Μακεδονίᾳ ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν Ἰλλυριῶν καὶ ἄλλων βορείων λαῶν κυρίως τὸν Γ' καὶ Ε' π. Χ. αἰῶνα, ὡς ὁ Casson ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν συνήγαγε¹⁾). Ἐπέπρωτο ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης τῶν Μακεδόνων μετὰ τὴν πρὸς Β αὐτῆς χωρῶν νὰ διευρυνθῆ μέχρι τινὸς βαθμοῦ, ἐπὶ τῆς ῥωμαιοκρατίας, ἐξασφαλίζουσα τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης, ἐνῶ τῶν ῥωμαίων ἡ κυριαρχία πρὸς Β τῆς Μακεδονίας ἐφθασεν ἐπεκτεινομένη μέχρι τοῦ Δουνάβεως ποταμοῦ· καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, μεθ' ὅλους τοὺς περιορισμούς, οὓς συνεπῆγεν ὁ καθυστερημένος πολιτισμός, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν λαῶν τῆς Αἰμικῆς χερσονήσου καὶ αἱ συχναὶ τούτων προστριβαὶ καὶ συγκρούσεις²⁾). Μόνον κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἡ ἐπικοινωνία τῆς Μακεδονίας μετὰ τῶν πρὸς Β χωρῶν ἔλαβεν ἔτι πληρεστέραν ἀνάπτυξιν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, προστεθείσης παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν καὶ τῆς ἀεροπορικῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν χωρῶν τούτων, ἵτις ἀφετηρίαν ἔχει τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης. Αὕτη ἀχρηστευθέντων πάντων τῶν ἀρχαίων τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἀγκυροβολίων τὰ ὅποια ἀπὸ τοῦ 1350 π. Χ. περίπου ἐδέχοντο τοὺς ἀπὸ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος καταπλέοντας ὁμοφύλους, κομίζοντας καὶ μυκηναϊκῆς τέχνης ἀγγεῖα, καὶ λόγῳ τῆς ἀξιοῦσης δι' ἄμμου προσχώσεως τοῦ κόλπου, ὡς ἀνωτέρω διέλαβον, καὶ λόγῳ τῆς ἀκαταλληλότητος δι' ὑποδοχὴν μεγάλου ἐκτοπίσματος πλοίων, συνεκέντρωσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς ὅλον τὸ διὰ θαλάσσης εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς σημερινῆς Δυτικῆς, Μέσης καὶ Ἀνατολικῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας, ὡς καὶ τῆς ἐνδοχώρας.

Ὁ Ἀξιὸς ποταμὸς λόγῳ τῆς κατευθύνσεώς του ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία, συνέχεια τοῦ μεγάλου Θερμαϊκοῦ κόλπου, κατὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν εἰσχωροῦντος εἰς τὴν ξηράν, καὶ συμπλήρωσις αὐτοῦ, ὡς εἶναι ὁ Τίγρης ποταμὸς συμπλήρωσις τοῦ περσικοῦ κόλπου. Ὁ Ἀξιὸς ποταμὸς εἶναι κατὰ ταῦτα ἐπέκτασις αὐτοῦ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου εἰς τὴν πρὸς Β ἐνδοχώραν τῆς Μακεδονίας. Ἦτοι ἡ πρὸς Β ἐνδοχώρα τῆς Μακεδονίας διὰ τοῦ Ἀξιοῦ κατέρχεται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐνεκα δὲ τῆς μικρᾶς κλίσεως τοῦ ποταμοῦ, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς διαδρομῆς του, εἶνε ὁ μᾶλλον πλωτὸς ἐκ πάντων τῶν ποταμῶν τῆς Μακεδονίας. Ἡ δὲ συγκοινωνιακὴ ἀξία αὐτοῦ δὲν συνίσταται μόνον εἰς τοῦτο ὅτι αἱ ἐκβολαὶ του αἰ ἀφιστάμεναι τῆς Θεσσαλονίκης περὶ τὰ 20 χιλιόμετρα ἀποτελοῦν τὸν σύνδεσμον τοῦ παραγωγικοῦ πλούτου τῆς ἐνδοχώρας μετὰ τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου· ἀλλ' ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ πολυάριθμοι, μεγάλοι καὶ μικροί, παραπόταμοί του χρησιμεύουν ὡς χερσαῖαι ἀρτηρίαι, διασταυρούμεναι

1. S. Casson, Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford, 1926, σ. 83 ἑ.

2. Alfred Philippson, *Das Byzantinische Beich*, Leiden, 1939, σ. 16, Geyer, *Αὐτόθι*, σ. 2.

ἐκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν του μετὰ τῆς κεντρικῆς ἀρτηρίας, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἄλλως αἱ φυσικαὶ χερσαῖαι ὁδοὶ αἱ διασχίζουσαι τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ Θερμαϊκοῦ Μακεδονίαν δὲν ἦσαν πολλαί. Τοῦτο δὲ ἐπηύξανε τὴν ἀξίαν τοῦ Ἄξιου καὶ τῶν παραποτάμων του. Ἐκ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης πρὸς Ἀ οὐδεμίαν φυσικὴν ὑπῆρχεν ὁδός. Ἐκ Πριλάπου, τῆς ἀρχαίας Πελαγονίας, ἀρχομένη ὁδός, διὰ τῆς διόδου Babuna καὶ Pletvar, ἔφερε πρὸς τὸν Ἄξιόν. Ἐκ Φλωρίνης ἄλλη διὰ τῆς διόδου Βίγλας ἔφερεν εἰς Καστορίαν. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἡ συνδέουσα τὴν Ἡράκλειαν, παρὰ τὸ σημερινὸν Μοναστήρι, μετὰ τὴν πόλιν Στόβων, διὰ Πριλάπου¹). Διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τῆς Θεσσαλίας σημαντικὴ ἦτο ἡ σύντομος διὰ Τεμπῶν ὁδός, μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Θεσσαλονίκης. Ἡ ἐπὶ Ἀρχελάου ὅμως ὁδοποιία ἀνέπτυξε τὰς ὀδικὰς συγκοινωνίας τῆς Μακεδονίας²).

Ὁ Kahrstedt ἀναζητῶν τὰ οἰκονομικὰ ἑλατήρια τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης ἐκφράζει τὴν λύπην του διότι ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν οὐδεμίαν δυνάμεθα ν' ἀποκομίσωμεν ἐπικουρίαν πρὸς τοῦτο³). Διότι αἱ ἐπιγραφαὶ μᾶς ἐπιτρέπουσι μὲν τὴν ἐξέτασιν τῆς ζωῆς ἀρχαίων κοινωνιῶν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ μακροῦ χρόνου ὑφισταμένων. Οὕτω παραδείγματος χάριν διδασκόμεθα διὰ τῶν ἐπιγραφῶν τὴν ζωὴν τῆς ἐλληνιστικῆς Ῥόδου, τῆς Δημητριάδος κ. τ. τ. Ἄλλ' οὐδέποτε ὅμως διὰ τῶν ἐπιγραφῶν κατορθώνομεν νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν σύνθεσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως μιᾶς πόλεως. Ἐν ἐλλείψει ὅμως ἐπιγραφῶν, ἡ ἀνωτέρω ἔρευνα, τὴν ὁποίαν ἔκαμα, βοηθεῖ εἰς τὴν σύλληψιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς νεοσυστάτου πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ γνῶσις τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος. Ἡ Μακεδονία ὅλη, πρὸ παντός, ὅπως εἶνε σήμερον χώρα γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφικὴ, ἦτο καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα⁴) ἔτι δὲ καὶ οἰνοπαραγωγὸς καὶ ὄπωροφόρος⁴). Παρὰ τὴν δασικὴν πτωχίαν τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος ὁ δασικὸς πλοῦτος τῆς Μακεδονίας εἶχε μεγίστην οἰκονομικὴν σημασίαν. Περὶ τῆς παραγομένης ναυπηγησίμου ξυλείας τῶν Μακεδονικῶν δασῶν πληροφοροῦσιν ἡμᾶς ὁ Ἡρόδοτος Ε' 23, ὁ Θουκυδίδης Δ' 108, ὁ Ξενοφῶν ἐν ἑλληνικοῖς Ε' 2, 16 καὶ Γ' 1, 11. Διὰ τοῦτο ἡ ἐξασφάλισις τῆς Ἀθηναϊκῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, ὅπως καὶ τῆς Θράκης, ἦτο ζήτημα ζωῆς, ἢ θανάτου, διὰ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἀφθονία θηραμάτων τὰ ὁποῖα ἔζων ἐντὸς τῶν πυκνῶν μακεδονικῶν δασῶν ἀπετέλει σημαντικὸν παράγοντα

1. GEYER, Ἀυτόθι, ἀρθρ. Makedonia, σ. 676.

2. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, 2, 100.

3. KAHRSTEDT, Ἀυτόθι, σ. 1445.

4. GEYER, ἐν Pauly - Wissowa RE ἀρθρ. Makedonia σ. 680.

οικονομίας. Ὁ μεταλλευτικὸς πλοῦτος ἔξ ἄλλου τῆς χώρας εἰς χρυσόν, ἄργυρον, τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἰδίᾳ ἐξεμεταλλεύοντο ἦτο πολῦτιμος. Τὰ μεταλλεῖα τῆς Βισαλτίας καὶ Ἡδωνίδος, περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος, εἶνε ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὀνομαστά· ἐξησφάλιζον δὲ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους τὴν οἰκονομικὴν εὐρωστίαν. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθεν ἡ ἀκμὴ εἰς ἣν προήχθη ἡ Ἀμφίπολις, οἱ Φίλιπποι καὶ ἡ Ὀλυνθος¹⁾.

Περδίκκας λοιπὸν ὁ Α΄, κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Ζ΄ αἰῶνος π. Χ., καθὼς ἀνωτέρω εἶπαμεν, ὠδήγησε τὸν λαόν του ἀπὸ τῆς ὄρεινῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Πιερίαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου, παρὰ τὴν θάλασσαν τοῦ Θερμαϊκοῦ. Καὶ ἐπὶ Ἀρχελαίου (413-399 π. Χ.) ἀπὸ τῆς Ἐδέσσης ἡ πρωτεύουσα τοῦ μακεδονικοῦ κράτους μετετέθη εἰς Πέλλαν, ἣτις ἔκειτο ἀκόμη τότε παρὰ τὴν θάλασσαν τοῦ Θερμαϊκοῦ²⁾ καὶ ἦτο καταλληλότερα τῆς Ἐδέσσης νὰ γίνῃ κέντρον κράτους κατανοήσαντος τὴν σημασίαν τῆς θαλάσσης καὶ κατευθυνομένου εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Διότι πράγματι ἡ Μακεδονία εἶναι προβαθμὶς τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προσδίδει τὴν ἀξίαν τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ Εὐρώπῃ. Καὶ ἦτο μὲν ἐπὶ Ἀρχελαίου ἡ Πέλλα παραλίος πόλις τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ἔνεκα ὅμως τῶν προσχώσεων τῶν δύο μακεδονικῶν ποταμῶν Ἀλιά-

1. FRITZ HEICHELHEIM, Wirtschaftsgeschichte des Alterthms, Leiden, 1938, τόμ. Α΄, σ. 199 ἔ. ΓΑΣΠ. ΜΙΣΤΑΡΗ, Ἡ οἰκονομία τῆς Μακεδονίας, Ἀθήναι, 1928, σ. 34 ἔ., 53 ἔ., 58 ἔ. GEYER, Αὐτόθι, ἐν ἀρθρ. Makedonia, σ. 681.
 2. ΒΕΛΟCH, Αὐτόθι τόμ. Α. σ. 341.

κίμωνος καὶ Ἄξειοῦ ἐκινδύνευε ν' ἀποφραχθῆ ἀπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ νὰ καταστῆ μεσόγειος. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις δηλ. τοῦ Α. Struck, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος εἰσεχώρει ΒΔ πρὸ τοῦ πέμ.του π. Χ. αἰῶνος, τόσον βαθέως εἰς τὴν ξηράν, ὥστε ἡ παραλία του εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ ὄρους Βερμίου εὐρίσκετο¹⁾. Ἀπὸ νότου εἰς τὸν ἐσώτατον Θερμαϊκὸν ὁ Ἀλιάκμων ἐχύνετο, σταθερῶς πρὸς τὰ ΒΑ ἐκτείνων τὸ δέλτα αὐτοῦ. Δι' ἀπαύστου ὅμως προωθήσεως τῶν ἐκβολῶν τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν Ἀλιάκμωνος καὶ Ἄξειοῦ, πλουσίων εἰς ἕλιν, τόσον πολὺ ἐπλησίασαν οἱ δύο ποταμοὶ πρὸς ἀλλήλους ὥστε μεταξὺ τῶν προσχώσεών των μόνον μία στενὴ διέξοδος ποταμοειδῆς ὑπελείπετο, ἐπικουρωνοῦσα μετὰ τῆς θαλάσσης τοῦ Θερμαϊκοῦ. Αὕτη εἶναι ὁ Λουδίας ποταμὸς. Ὁ ἐσώτατος ἄλλοτε Θερμαϊκὸς κόλπος μετεβλήθη εἰς τὴν δμώνυμον λίμνην Λουδίας. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Στράβωνος, περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ, « ἡ Πέλλα ἔχει λίμνην πρὸ αὐτῆς ἐξ ἧς ὁ Λουδίας ποταμὸς ῥεῖ²⁾ ». Τὶ λοιπὸν παράδοξον ὅτι ὅπως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἦτο προφανὲς ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἐκινδύνευε ν' ἀποφραχθῆ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἂν δὲν ἤρχιζε πρὸ δεκαπενταετίας ἢ ἐκτέλεισις τῶν λεγομένων παραγωγικῶν ἔργων Κεντρικῆς Μακεδονίας, πρὸς διευθέτησιν τῶν ἐκβολῶν Ἀλιάκμωνος καὶ Ἄξειοῦ, πρὸς ἀποστράγγισιν τῆς λίμνης Λουδίας κ. τ. τ. ἤθελε τῷ ὄντι τὸ δέλτα τοῦ Ἄξειοῦ τόσον πολὺ προσεγγίσει εἰς τὸ ἀκρωτήριο τοῦ μεγάλου Καραμπουργοῦ, ὥστε νὰ μὴ ἀπομείνῃ οὐδὲ μικρὰ δίοδος πρὸς εἴσπλουν τῶν πλοίων ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἰς τὸν ἔσω Θερμαϊκόν³⁾. Τὶ λοιπὸν παράδοξον ἂν ὁ Κάσσανδρος, μὲ τὴν ὀξειανὴν παρατηρητικότητα, δι' ἧς ἦτο προικισμένος, παρατήρησε τὴν ἀπειλὴν ταύτην τῆς πρωτεύουσας Πέλλης καὶ ἀπεφάσισε νὰ προετοιμάσῃ νέαν πρωτεύουσαν εἰς θέσιν ἀσφαλεστέραν, οἷα ἦτο τότε ἡ τῆς Θεσσαλονίκης;

(Ἀκολουθεῖ ἡ συνέχεια)

Ἐν Θεσσαλονίᾳ τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1940

I. K. ΒΟΓΙΑΤΖΙΑΗΣ

1. Α. STRUCK, Αὐτόθι, σ. 95 ἔ. Ὁρθὴν νέαν παρατήρησιν προέτεινεν ἐσχάτως ὁ GEYER, Αὐτόθι, σελ. 6.

2. ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, Γεωγραφικῶν Ζ' 23.

3. Α. STRUCK, Αὐτόθι, σ. 98.